

FAKİR BAYKURT'UN "TELLİ YOL" ESERİNDE
TÜRK VE ALMAN İMGELERİ

FAKİR BAYKURT'UN "TELLİ YOL" ESERİNDE
TÜRK VE ALMAN İMGELERİ

(Yüksek Lisans Tezi)

Engin BÖLÜKMEŞE

Eskişehir, 2002

FAKİR BAYKURT'UN "TELLİ YOL" ESERİNDE
TÜRK VE ALMAN İMGELERİ

Engin BÖLÜKMEŞE

YÜKSEK LİSANS TEZİ
Alman Dili Eğitimi Anabilim Dalı
Danışman: Doç.Dr. Asuman AĞAÇSAPAN

Eskişehir
Anadolu Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü
Ağustos 2002

ÖNSÖZ

Bu çalışmamda benden desteğini esirgemeyen öncelikle bana değerli fikir ve önerileri ile yol gösterip destek olan sayın danışmanım Doç.Dr. Asuman Ağaçasapan'a, bana sağladığı olanaklar ve desteği için Osmangazi Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Karşılaştırmalı Edebiyat Bölüm Başkanı sayın Doç.Dr. Ali Gültekin ve mesai arkadaşlarıma, Alman Dili Eğitimi Anabilim Dalı Başkanı Doç.Dr. Yüksel Kocadoru başta olmak üzere tüm hocalarıma, meslektaşım Arş. Gör. Bora BAŞARAN'a ve çalışmalarım esnasında benden manevi desteğini esirgemeyen eşime sonsuz teşekkürler.

Engin Bölükmeşe

3. FAKİR BAYKURT’UN EDEBİ KİŞİLİĞİ:	20
3.1. Biyografisi	20
3.2. Eserleri	21
4. “TELLİ YOL” ESERİNDEKİ ÖYKÜLERİN İNCELENMESİ:	24
4.1. “Yeni Beşik”	25
4.1.1. Öyküdeki Türk ve Alman Kültürel İmgeler	25
4.2. “Cenaze”	28
4.2.1. Öyküdeki Din İmgeleri	29
4.3. “Kaz Eti”	33
4.3.1. Öyküdeki Fiziksel İmgeler	34
4.4. “Profesör Bey”	37
4.4.1. Öyküdeki Türk ve Alman Ulusal İmgeler	38
4.5. “Kırık Kol”	40
4.5.1. Öyküdeki Aile İmgeleri	40
4.6. “Semizotu”	43
4.6.1. Öyküdeki Türk ve Alman Kültürel İmgeler	43
4.7. “Cümlenin Berberi”	45
4.7.1. Öyküdeki Türk Kadın İmgeleri	45
4.8. “Evelyn”	48
4.8.1. Öyküdeki Alman Aile İmgeleri	48
4.9. “Güz Dayağı”	49
4.9.1. Öyküdeki Türk ve Alman Kültürel İmgeleri	50

4.10. “Mutlu Mustafa”	51
4.10.1. Öyküdeki Milliyetçi Türk İmgeleri	52
4.11. “Hans Hocagil”	53
4.11.1. Öyküdeki Türk ve Alman Kültürel İmgeler	53
5. ÖYKÜLERDEKİ İMGE YOĞUNLUKLARI	56
6. SONUÇ	62
KAYNAKÇA	64

1. GİRİŞ

Bu çalışmada, Fakir Baykurt'un 22 kısa öyküden oluşan "Telli Yol" adlı eserindeki Türk ve Alman imgeleri eser çıkışlı inceleme yöntemiyle incelenerek tespit edilmeye çalışılmıştır. Yazar Fakir Baykurt'un Almanya'da bulunduğu dönemdeki izlenimlerini öykü bazında aktardığı bu çalışma Türk ve Alman imgelerinin karşılaştırmalı incelenmesine uygun olduğu için bu çalışma kapsamına alınmıştır. Ulusal imgelerin seyahatname, mektup ve göçmen edebiyatı eserleri ve yazılı basından beslendiğini ve önyargı ile kalıpyargıların hem nedeni hem sonucu olduğunu, bugüne kadar Gürsel Aytaç, Onur Bilge Kula, Nilüfer Kuruyazıcı ve Yüksel Kocadoru gibi araştırmacılar tarafından incelenmiş olması bu çalışmanın ikinci kaynaklarını oluşturmuştur.

Çalışmada amaç, edebi eserler ile imge oluşumunun etkileşimini söz konusu eserde ortaya koymaktır. Günümüzde ulaşım araçları ve teknolojinin etkisiyle ortaya çıkan kültür etkileşimi ve çatışmalarının nedeni olan önyargıların ve bunların taşıyıcısı olan zamana karşı koyma yeteneğindeki kalıpyargıların tanımlanıp eser içerisindeki imge oluşturan etkilerinin ele alınması günümüzün ilgi duyulan konuları olmuştur ve bu çalışmada ele alınmıştır. Yukarıda sözü edilen kavramlar gerçekte edebiyatın kavramları olmayıp, disiplinler arası çalışmalarda rağbet edilen kavramlar oldukları için bu çalışmada imgebilim bağlamı içerisinde sınırlandırılmıştır.

Eser kapsamında Türk ve Alman imgelerini tespit etmeden önce bu imgelerin tarihsel gelişimini ikincil kaynaklardan yararlanarak ele alıp eserdeki imgelerin yalnızca bu esere özgü olmadığı ortaya konmaya çalışılacaktır.

Her ne kadar eser çıkışlı bir çalışma olsa da yazar kendi etkilenmeleri sonucunda öyküleri kaleme aldığı için bu değerlendirmenin yazar çıkışlı olmadığını iddia etmek mümkün değildir.

Çalışmada 22 öyküden, imgelerin yoğun olduğu 11 tanesi önce içerik olarak özetlenerek sonra Türk ve Alman imgeleri açısından gruplanarak, sonuçta da bu imgelerin formları Türk ve Almanca göre kategorize edilecektir. Alman Dili Eğitimi alan öğrencilerin – Almanya’da yaşayıp dönmüş olan- kolaylıkla özdeşleşebileceği bu öykülerin öğrencilere Türk ve Alman imgelerine eleştirel yaklaşma fırsatı sunabilir. Erek dil Almanca’yı öğrenen öğrencilerin, salt o dilde ve o edebiyata ait edebiyatçıların eserlerinden değil, Almanya’da yaşamış Türkçe ya da Almanca yazmış yazarların eserlerinden Türk ve Alman imgelerine eleştirel gözle bakmasını sağlayabilir. Ayrıca bu çalışmanın yazar çıkışlı olup tüm eserlerinin imge bazında incelendiği çalışmalara ve ülkemizde üzerinde pek durulmayan imgebilim araştırmalarına da kaynaklık etmesi amaçlanmıştır.

1. İMGEBİLİM

1.1. İmgebilim Kavramı

İmgebilim, ulusal düzeydeki yabancı ve öz imgeleri edebiyat boyutuyla incelemeyi konu edinen bilim dalıdır. İmgebilim, edebiyattaki Hetero (Yabancı) ve Oto (Öz) imgelerin, edebiyat ve edebiyat dışı metinlerdeki oluşumu, gelişimi ve etkisiyle ilgilenir¹, veya KONSTANTINOVIC'in ifade ettiği gibi "İmgebilim, yabancı bir edebiyatta belirli bir toplumu anlatan, imgeyi inceleyen²" bilim dalıdır.

Tanımlardan yola çıkıldığında imgebilimin temelinde "kültür kavramı"nın irdelenmesi yatmaktadır. Kültürü oluşturan bir çok etmenin var olduğu bir gerçektir, ancak burada edebi metin boyutuyla imgelerin incelenmesi söz konusudur. Daha çok tarihi belgelere dayanarak yapılan araştırma ve incelemelerde imgebilim konularına rastlanılmaktadır.

İmgebilim, "bir ülke hakkındaki imge" dendiğinde, farklı bir kültürü, dili ve düşünceleri üzerinde tespitlerde bulunmaz, her şeyden önce kendi kültürümüz hakkındaki değerler ve yargıları hakkında yorumlar getirir³.

¹ Schwarze, Michael, *Imagologie - komparatistische, Metzler Lexikon Literatur- und Kulturtheorie*, Stuttgart, 1998, S. 232.

² Zoran KONSTANTINOVIC, *Grundlagentexte der vergleichenden Literaturwissenschaft aus drei Jahrzehnten*, Studien Verlag, Innsbruck-Wien-München, 2000, S.142.

³ www.uni-leipzig.com.de

KULA'ya göre; imajın ve imaj araştırmalarının nesnel olabilmesi, gözlemcinin tutumu ile gözlemci konusu arasındaki ilişkinin nesnel temellere dayanmasına baėlıdır⁴.

Anlaşılacağı üzere imgebilimde amaç, yabancı kùltürü daha iyi tanımanın ötesinde yabancı kùltür araştırmalarında nesnel olabilmek ve bir özeleştiri çıkartabilmektir. Ulusal önyargıları ancak kendi kùltürümüzü diğer kùltürlerle karşılaştırarak ortaya çıkartabileceğimizi de unutmamamız gerekmektedir.

İmgebilimin temelini oluşturan imgeler birdenbire ortaya çıkmamış, bilakis insanlar arasındaki uzun süreçli ilişkiler sonunda ortaya çıkmıştır. Yazarlar yanlı ya da yansız tutumları ve eserleri ile de bu olguyu etkileyebilmektedir.

Edebiyatın, bir ulus yada diğer uluslar hakkında insanlara fikir vermede çok önemli bir konuma sahip olmasını DYSERINCK'in; "Düşüncelerimiz imgeler aracılığıyla açıkça etkilenmektedir" sözlerinden anlařılmaktadır⁵.

AYTAÇ, "İmge araştırması, yazarların başka ÷lke edebiyatı hakkındaki görüşünü de ortaya çıkarıyorsa, küçümsenmeyecek bir edebiyat bilimi katkısında bulunuyor demektir."⁶ sözleriyle imge araştırmalarının edebiyat bilimi açasından ne denli önemli olduğunu vurgulamaktadır. Diğer taraftan seyahatnameler de imge araştırmalarında bulunmak için çok iyi bir alan teşkil etmektedir. İlerleyen bölümlerde Türk ve Alman imgelerinin seyahatnamelerdeki bölümlerini göreceğiz. AYTAÇ, bu konu hakkında da "gezi notlarında imge izi sürmek, yine imgebilime girer"⁷ sözleriyle bir edebi eser türü olan seyahatnamelerdeki imgebilimin önemini vurguladığı gibi, salt edebiyata imge araştırmalarının mal edilemeyeceğini de takip eden sözleriyle eleştirmektedir; "Komparatistiğin tartışmalı da olsa, etkinlik gösterdiği alanlardan bir başkası 'imagoloji' (imge bilim)dir. Bir edebiyatta başka ulusların imajını araştırmak

⁴ Onur Bilge Kula, "Alman Kùltür Tarihinde Türk İmajı I", tarih ve toplum, Aylık Ansiklopedik Dergi, İletişim Yayınları, İstanbul, S.20.

⁵ Hugo Dyserinck, "Zum Problem der "images" un "mirages" und ihrer Untersuchung im Rahmen der Vergleichenden Literaturwissenschaft", Arcadia, I, 1996, S.115.

⁶ Gürsel AYTAÇ, Karşılaştırmalı Edebiyat Bilimi, 1. Baskı, Gündoğan Yayınları, Ankara, 1997, S.94

⁷ Aynı, S.77

anlamındadır bu ve aslında edebiyattan çok kültür tarihine yakındır”⁸. Aytaç, burada imgebilimin, edebiyatın araştırma alanlarından birisi olduğunu vurgulamasına rağmen hangi çerçeve içerisinde ele alındığına dikkat edilmesi gerektiğini belirtmektedir. Bunun dışında imgebilim araştırmalarının aslında edebiyat bilimi ve özellikle de karşılaştırmalı edebiyat bilimi içerisinde ne denli önemli olduğunu ayrıca yapmış olduğu çalışmalarında da sıklıkla dile getirmektedir.

Bu çalışmada, Çağdaş Türk yazarı Fakir Baykurt’un “Telli Yol” adlı eseriyle çalışmamızın başlıca sebebi daha çok köy edebiyatı kurucularından olması ve siyasi kişiliğinden ziyade Türk edebiyatındaki yerini dikkate alarak, yurt dışında çalışarak geçimini sağlayan Türk işçi ve ailelerinin yaşantısını, hem Türk hem de Alman imgelerini başarıyla tasvir eden bu eseriyle bu imgeleri dile getirmektir. Fakir Baykurt’un “Telli Yol” adlı eserinde yer alan imgebilimin ana kavramları olarak önyargı ve kalıp yargılar tarafından beslenen imgeler, Eser Çıkışlı (Werkimmanent) yöntemiyle ele alınacak ve bu öykülerde kavramların daha iyi anlaşılabilmesi için kalıpyargı, önyargı ve klişe kavramlarının tanımları, aralarındaki ilişkileri ve farkları gösterilmeye çalışılacaktır.

1.2. Kalıpyargı (Stereotyp) ve Önyargı (Vorurteil)

Edebi metinlerde karşımıza çıkan her iki kavram genelde olumsuz tanımlamaları içermekte, ancak yine de birbirleriyle karşılaştırıldıklarında birtakım farklılıkları ifade etmektedirler. QUASTHOFF da ‘kalıpyargı’ ve ‘önyargı’ hakkında, iki kavramın eşanlamı kullanılması sıkça rastlanan bir durum olduğuna” işaret etmektedir

1.2.1. Kalıpyargı

Kalıpyargılar (Stereotypler), Yunancada ki “sabit” ve “örnek” sözcüklerinin birleşiminden meydana gelmiştir. Bu kavram, çeşitli bilimsel alanlarda ortaya çıkmış ve

⁸ Aytaç, *Ön. Ver.*, S.76.

kullanılmıştır. İlk defa KATZ ve BRALLY (1933,1935) tarafından psikolojik araştırmalarda kullanılmıştır⁹.

Kalıpyargı kavramı baskıteknikinden gelmektedir. Orijinal metal (Stereotyp) bir kalıptan çok sayıda kopya yapma olanağı sağlamaktadır¹⁰.

Ancak zamanla baskı tekniğinden sosyalbilimin kullanım alanına giren bu kavram, ilk kez 1922 yılında Amerikalı gazeteci W. Lippmann tarafından bugün anlaşıldığı anlamda kullanılmaya başlanmıştır. LIPPMANN'a göre; "Bazen bakmıyoruz ve öyle inceliyoruz, önce inceliyoruz sonra bakıyoruz"¹¹ Burada Lippmann, kalıpyargıları kişinin düşünmeden ve doğrudan toplum aracılığıyla edindiğini kişisel bir çaba ve yargının söz konusu olmadığını anlıyoruz. LIPPMANN ise kalıpyargı kavramını, "politik görüşlere sahip olan imgeler olarak açıklamaktadır."¹² Politik görüş ile kastedilen ise sosyal bir canlı olan insanın toplum tarafından etkilenmesi sonucunda düşüncelerin toplum lehine ya da yönüne doğru eğilim göstermesi olarak açıklanabilir.

Kalıpyargıların bir diğeri önemli sonucu da yanlış anlamalara neden olmasıdır. Ancak kişisel değil, toplu karar sonucunda ortaya çıkmaktadırlar. Deneyimler ve ilişkiler gerçekleşmeden daha çok bireysel ani kararlar, toplu hükümlere ve kalıpyargılara neden olabilmektedir. Bu bağlamda görüşlerini açıklayan DYSERINCK'e göre "kalıpyargıların ortadan kaldırılması imgebilimin görevleri arasında yer almaktadır"¹³. Bu nedenle bu kavramın daha iyi bilinmesi gerekmektedir.

Kalıpyargılar aslında birer imge parçacıdır, ancak kişinin kendi araştırması, incelemesi ve deneyimleri sonucu ortaya çıkmadığı, çevrenin yani diğeri insanların ortaya koyduğu ve böylece süregeldiği söylenebilir. Quasthoff, " Kalıpyargılar,

⁹ Mehmet Metin, *Ausländerstereotypen in der Sprache*, verlag peter Lang GmbH, frankfurt am Main, 1990, S.35

¹⁰ Alois wierlacher-,Corinna, ABBRECHT, *Fremdgänge- Eine anthologische Fremdheitslehre für den Unterricht Deutsch als Fremdsprache*, Bonn, 1998, S.160.

¹¹ Metin, *Ön.ver.*, s.37

¹² Aynı, S.49.

¹³ Hugo Dyserinck-Karl Ulrich *Syndram, Komparatistik und Europaforschung*, Bouvier Verlag, Bonn Berlin, 1992, S.46.

çevremizin düşündüğü, yazdığı ve ortaya koyduğu imgelerdir”¹⁴ demekle bu görüşü desteklemektedir.

Diğer taraftan QUASTHOFF kalıpyargıyı, “kategorize edilmiş katı bir kanaat olarak da tanımlamaktadır”, bu doğrultuda AĞAÇSAPAN da “ kalıpyargılar kanaat formundadır”¹⁵ demektedir.

Bu bağlamda Kalıpyargılar bir durum karşısında etkilenen gruptan oluşan bağımsız katı bir kanaat veya kanıdır. Bu ve diğer tanımlamalar ışığında kalıpyargıların birer imge belirleyicisi olduğunu, ancak imgelerin sosyalleşme esnasında çevre faktörleri tarafından etkiye ve dolaylı bir baskıya maruz kalarak şekillendiklerini ve düşünce ve davranışlarımızı etki altına aldığı ablaşılmaktadır. Buna karşın KOCADORU da bu doğrultuda “kişinin kendi gayreti ile değil, çevre aracılığı ve çabası ile imgeler desteklenir. Demek ki, çevre etmenleri aracılığıyla oluşan ve etkilenen kalıpyargılar dönüşür ve imgeleri besler”¹⁶.

Yukarıdaki tanım ve yorumlardan anlaşıldığı gibi kalıpyargı bazı kavramlarla karıştırılmaktadır. Bazen yanlış anlamalara da neden olmaktadır. Bu durumu ortadan kaldırmak için kalıpyargının diğer kavramlarla ilişkisi ele alınacaktır.

1.2.2. Kalıpyargı - Klişe İlişkisi

Sözlük anlamıyla bu iki kavram; yaratıcı olmayan, taklit anlamına gelmektedir. Edebiyat araştırmalarında ve incelemelerinde genelde eşanlamlı olarak algılanan bu iki kavram arasında farklılıklar bulunmaktadır. METİN, klişe kavramının kalıpyargı kavramından farklı olmasını, onun “sınırsız olması ve belli bir sosyal gruba veya o grubun üyelerine dönük”¹⁷ olmasıyla açıklamaktadır.

¹⁴ Uta Quasthoff, *Soziales Vorurteil und Kommunikation, Eine Sprachwissenschaftliche Analyse des Stereotyps*, Athenum Fischer taschenbuch Verlag, Frankfurt am Main, 1973, S.21.

¹⁵ Asuman Ağaçasapan, *Stereotype und Vorurteile im Türkischen und im Deutschen*, Anadolu Üniversitesi, Eğitim Fakültesi yayınları No:55, Eskişehir, 1999, S.12.

¹⁶ Yüksel Kocadoru, *Die Türken Studien zu ihrem Bild und seiner Geschichte in Österreich*, Birlik Ofset, Eskişehir, S.416

Manfred BELLER'e göre, "Klişe sadece soyut bir indirgemenen ibarettir. Klişelerin en önemli karakteristik özelliği ise düşüncenin bastırılarak asıl durumundan soyutlanmasıdır."¹⁸

Gerek Metin'in gerekse Beller'in açıklamaları, her iki kavramın birbirinden farklı anlamlarda olduğunu göstermeye yetmektedir. Klişe genel bir toplum veya sosyal gruba dönük olmaksızın, her şeye karşı duyulabilin-bir eşya bile olabilir-yargılardır.

1.2.3. Kalıpyargı- İmge İlişkisi

Her ne kadar kalıpyargı ve imge kavramları eşanlamli olarak algılsa da, her iki kavram arasında da farklılıklar bulunmaktadır. Üst kavram olarak yer alan imge, salt ve tek başına bir birim olarak algılanabilir veya tanımlanabilir. Ancak çevre, insan ve deneyimler sonucunda şekillenerek biçim değiştirebilir veya dönüşebilir. Daha önce de değindiğimiz üzere Kalıpyargılar yukarıda belirtilen etmenler ile şekillenerek birer imge besleyicisi olarak da tanımlanabilir.

ROUSSEAU ve PICHOS is; "İmge hem entelektüel, hem duygusal, hem öznel, hem nesnel öğelerin katıldığı ferdi ya da müşterek bir tasvirdir. Hiçbir yabancı, bir ülkeyi, o ülke insanların görmek istedikleri biçimde göremez yani duygusal öğeler nesnel öğelere baskın çıkarlar¹⁹ derken, daha önce değinilen Lippmann'ın görüşünü destekler nitelikte görünmektedirler.

Kalıpyargının klişe ve imge ile olan ilişkisi ve farklarına değinildikten sonra imgebilimin bir diğer önemli kavramı olan önyargı tanımlanmaya çalışılacaktır.

¹⁷ Metin, *Ön.ver.*, S.51.

¹⁸ Manfred Beller, *Vorurteils - und Stereotypenforschung-Interferenzen zwischen Literaturwissenschaft und Sozialpsychologie*, Messina / Pavia, S.668.

¹⁹ Kamil Aydın, *Karşılaştırmalı Edebiyat - Günümüz Postmodern Bağlamda Algılanışı*, B,rey Yayıncılık, S.99.

1.2.4. Önyargı

BELLER'in de dile getirdiği gibi, önyargıyı, düşünmeden ve incelemeyen verilen veya benimsenen daha çok hasmane duygular²⁰, diye kısaca tanımlanabilir. Diğer taraftan MITSCHERLICH'in de belirttiği gibi, sürekli yargılara vardığımız ve bunları aktardığımız da bir gerçektir, ve yine yalnızca yargılar değil, önyargılar geliştirdiğimiz de bir gerçektir²¹.

Anladığımız veya bildiğimiz yargılar geçmişle beslendiğinden, önyargılarımızın aslında toplum tarafından yönlendirildiğini de iddia edebiliriz.

Kalıpyargıyı bir durum karşısında gösterilen kanaat olarak önceki alt başlıklarda tanımlamıştık, diğer taraftan AĞAÇSAPAN'ın belirttiği gibi “ önyargılar davranış formundadır”²². Yani önyargılar her ne kadar toplum tarafından beslense de kişisellik yani kişiye özel olarak gösterilmektedir.

“Objenin ortadan kaybolmasıyla önyargı da ortadan kalkmaktadır. Buna karşın kalıpyargılar devam etmektedir, çünkü kolektif, herkes için geçerli ve zorunlu bir iletişim aracıdır.”²³ Yukarıda verilen alıntıda kalıpyargı ve önyargı arasındaki fark kısaca tanımlanmıştır. Sonuç olarak denebilir ki; imge bir üst kavram olarak imgebilim içerisinde yer aldığı gibi, diğer etmenler – çevre, sosyal baskı..vs – sonucunda imge, kalıpyargı, önyargı ve klişeler karşılıklı olarak dönüşebilmektedir.

İmge, kalıpyargı, önyargı ve klişe gibi kavramların tanımlarını ve birbirleri ile olan ilişkilerine değindikten sonra bu imge ve imge besleyicilerinin tarihsel süreçlerine değinmek bu çalışma için faydalı olacaktır. Devam eden alt başlıkta Türk ve Alman imgelerinin tarihsel gelişimi gösterilmeye çalışılmıştır. .

²⁰ Beller, *Ön.ver.*, S.667.

²¹ Alexander Mitscherlich, *Zur Psychologie des Vorurteils*, Cambridge- Mass. 1954, S.9.

²² Ağaçasapan, *Ön.ver.*, S.12.

²³ Aynı, S.13.

2. TÜRK VE ALMAN İMGELERİNİN TARİHSEL GELİŞİMİ

Bu çalışmada incelenecek olan imge kavramı, Türk ve Alman imgeleriyle sınırlandırılmıştır. Türk ve Alman imgeleri bir anda birdenbire ortaya çıkmış kavramlar değildir. Türk imgesi, belli bir tarihsel süreç içerisinde birçok olay ve kişi yardımı veya etkisi sonucunda şekillenmiştir. Birtakım kişilerin katkıları veya meydana gelen olayların sonucunda bazı kişisel izlenimler de bir toplumun genel kanısının veya yargısının oluşmasına neden olmuştur. Bu yargı ve kanıların oluşumunda bazı tarihçiler ile seyahatlerinde önemli bir katkısı olmuştur. Örneğin Türk Kültürü ve Türkler hakkında yazılar yazan Alman yazar Karl May'ın mektupları, Türk imgesinin özellikle Almanya'da -olumlu yada olumsuz- yerleşmesine önemli bir etken olmuştur. Her ne kadar Türkiye ve diğer doğu ülkelerine gerçekleştirdiği bu seyahatleri tartışılmakta ise de, ÖZYER'in de söylediği gibi "...macera kitapları ve seyahat romanları türünde yazan en ünlü isim Karl May'dır. Karl May'a karşı olanlar, onu seyahat romanlarında anlattığı yerlere gidip görmemekle suçlamışlarsa da, günümüzde bile Karl May'ın kitaplarının Almanya'da çeşitli yaş grubundan kişiler tarafından okunduğu da bir gerçektir"²⁴.

Bu sözlerden de anlaşılacağı üzere, imgeler doğru ya da yanlış da olsa insanları etki altında bırakabilmektedir.

²⁴ Nuran ÖZYER, Edebiyat Üzerine, Birinci Basım, Gündoğan Yayınları, 1994, S.58.

2.1. Türk İmgesinin Tarihsel Gelişimi

Türklerin tarihsel süreç içerisinde Almanlarla ilk karşılaşması yaklaşık bin yıl öncesine dayanmaktadır. Haçlı seferlerinden itibaren tekil izlenimlerle başlayan Türk imgesinin şekillenme süreci duraksamadan devam etmiştir. Takip eden alıntılarda da belirtildiği üzere genelde tekil izlenimler bu süreci etkilemiş ve sürdürmüştür. Ancak Türk imgesinin aynı coğrafyada bulunan diğer kültürlerle beraber anılması ve etkilenmesi sonucunda Türk imgesi olumsuz kalıpyargı ve önyargıları taşımak durumuna kalmıştır.

Bilindiği üzere Türkler ve Almanlar birbirleri ile kitlesel anlamda ilk kez altmışlı yılların başında tanışmadılar. Tanışmanın tarihi çok gerilere gidiyor. Bu tarih irdelendiğinde karşılıklı ilişkilerin yaklaşık bin yıl önce başladığı ve izlenimlerin yazılı ve yazınsal belgelerde somutlaştırıldığı ortaya çıkıyor. Tarihsel sürecin ilerlemesine koşut olarak tekil izlenimler, çoğul kanıllara dönüşüyor.²⁵

Toplumlar ve insanlarda “bilinmeze” karşı bir ilgi, bir istek ve hayalgücü her zaman var olmuştur. Ve o “bilinmez” insanların aklında şekillenmiştir. Ancak hiçbir zaman da kendinden bağımsız bir şekilde gelişmemiştir. “İngelerin salt istemlerden ve öznel yargılardan oluştuğunu savlamak olanaksız. Toplum, ülke veya insan imge oluşturabilmek için başkasına muhtaçtır.”²⁶

Yukarıdaki alıntıda KULA'nın da belirttiği gibi, imgelerin oluşumunda insanlar daima istemli veya istemdişi yönlendirmeye maruz kalmışlardır.

Bilinmesi veya dikkat edilmesi gereken bir diğer husus da, Almanlar veya batı toplumlarında doğrudan, yalın bir “Türk İmgesinin” diğer Doğu kültürlerinden ayrı tutulmadığı ve çoğu kez de karıştırıldığıdır. Bu da, genellikle birtakım olumsuz sonuçları veya önyargıyı etkileyen unsurlar olarak karşımıza çıkmaktadır. “Alman yazılı ve yazınsal belgelerinde Türkler ve Araplar çoğu kez bir tutulur veya birbirine

²⁵ Onur Bilge KULA, *Ön.ver.*, s.147.

²⁶ Aynı, s.174.

karıştırılır.”²⁷ Örneğin, yazılı belgelerde karşımıza çıkan “Persae” kavramı buna güzel bir örnek teşkil etmektedir.

Bizans imparatoru I. Aleksios Komnenos’un yazdığı mektuplarda sıklıkla dile getirdiği “Persae” kavramı ilk bakışta İranlılar ile ilgili görünse de, metin bağlamında Türkleri belirtiyor. Aslında bu kavram ile İranlılar, Araplar, Türkler ve Doğu’nun öbür halkları birbiri ile özdeşleştiriliyor. Bu özdeş tutma, yörenin ulusal toplulukların birbirine karıştırılmasına, birinin eylemini öbürlerine özgü gösterme eğilimini pekiştiriyor.²⁸

Batı toplumlarında, Doğu kültürü adı altında “Arap, Fars ve Türk imgeleri ile kültürlerinin” karıştırılması, her üç kültürün tarihi süreci içerisindeki etkileşimlerinden kaynaklanmaktadır. Örneğin “Türk İmge”sinin bundan son derece etkilenmiş olduğunu kabul etmek gerekir. KOCADORU, “ I. Haçlı seferinin 27 Kasım 1095 tarihinde Clermont konseyindeki ilanında da Türkler ve Araplar Hıristiyanlığın düşmanı olarak ilan edilmişlerdir”²⁹. Bu alıntıda da tarih boyunca Türk ve Arapların batının ortak düşmanı olarak gösterildiği ve sürekli bir arada anıldıkları görülmektedir. Bunun neticesinde de iki toplum ve kültürün birbirinden farklı olmasına karşın sürekli karıştırıldığı veya aynı olarak algılandığı anlaşılmaktadır.

Bu açıklamaların ışığı altında, Türk imgesinin salt olumsuz imgelerden oluştuğunu öne sürmek de yanlış olur, belki de olumsuzun içinde olumluyu aramak gibi var olan o duygunun etkisidir, ancak yine de inkar edilemez. KULA’nın da belirttiği üzere,

... Alıntılarda Türklere ilişkin imajı oluşturmaya ve pekiştirmeye yarayacak çok sayıda niteleme olduğu görülüyor. Bu nitelermelerin çoğu “kötü”, “acımasız”, “arkadan vuran”, “vahşi”, “korkak”, “kaçan” “barbar” vs. gibi olumsuz yargılamalar. Ancak birçok yerde olumsuz anlatımın altında “olumlu” görme eğilimi olduğu seziliyor.³⁰

²⁷ Aynı, s.201.

²⁸ Aynı, s.272.

²⁹ Kocadoru, **Ön.ver.**, S.146.

³⁰ Onur Bilge KULA, **Alman Kültür Tarihinde Türk İmajı III**, s.47.

Olumsuz imajı yaratan etmenlerin başında, insanların kendi kültürlerinde taşıdığı bazı erdemli özellikleri karşı taraftan da beklemesi gelmektedir. Gerçekleşmemesi durumunda da Türklerde görüleceği üzere olumsuz damgası vurulabilmektedir. O dönemde özellikle üzerinde durulan asalet ve erdemin taşıyıcısı olan şövalyelik kavramının belli kurallara dayandırılmaktadır. Olumsuz sonucu doğuran da, herkesten bu kurallara uymasının beklenmesidir. Bu davranışların, daha önce batı toplumu ve şövalyelik kavramını tanımamış ve benimseme imkanı bulamamış Türk toplumundan beklemek ne denli doğrudur bu tartışılır.

..... Türkler şövalyeler gibi kendilerini cendereye sokmamış. Rahat giyimli ve donanımlılar. Bu rahat donanım, savaş yeteneğini artırıyor kıvraklığa olanak sağlıyor. Bu durumu şövalyelerin algılaması ve böyle bir savaş biçimini “şövalyeliğe” yakıştır bulması zor. O nedenle olumsuz nitelermelerin bazıları bu olgudan kaynaklanmış olabilir. ³¹

Batılılar tarafından yukarıda sözü edilen nedenlerle Türklere genelde olumsuz birtakım imajlar yüklenmiştir. Alıntıda belirtildiği üzere “olumsuzun içinde olumluyu aramak” savından yola çıkıldığında, Türklerin “cesaretli” ve “gözüpek “ oldukları imgeleriyle betimlendikleri dikkat çekmektedir. Bu olumlu imgelerin olumsuzlarla birlikte kullanılması hususunda KULA şunları dile getirmektedir.

... Ancak bunun yanı sıra “cesareti” ve “savaşkan” nitelikleri olan “kibirli” ve “burnu yükseklerde” insanlar olarak gösterirler. “Olumsuzluk-Olumluluk” veya “Korkaklık-gözüpeklik” kavramları sürekli yanyana kullanılıyor. ³²

Avrupalılar, Selçuklu döneminde edindiği bu izlenimlerin ardından Selçuklular zaman içerisinde gücünü yitirmiştir. Osmanlıların tarih sahnesine çıkmaya başlamasından sonra Batı toplumları için Türk unsuru daha büyük bir sorun olarak ortaya çıkmaya başlamıştır. Özellikle Osmanlı devletinin İstanbul’u kuşatması ve bu şehri almasından

³¹ Aynı, s.201.

³² Onur Bilge KULA, Alman Kültür Tarihinde Türk İmajı IV, s.357.

sonra Türklerin Balkanlarda daha istikrarlı bir şekilde ilerlemesi için hiçbir engel kalmamıştır. İstanbul'un fethine kadar daha çok zayıf ve zararsız görülen Türkler, AKBULUT'a göre artık ciddi bir tehlike olarak algılanmaya başlanmıştır.

“Batılıların Türkler hakkındaki ilk geniş çaplı kaygı ve düşünceleri ancak İstanbul'un ele geçirilmesinden (1453) sonradır. Doğu Roma imparatorluğunun başkentinin ele geçirilmesi Avrupalılar için 'istenmeyen' bir güç değişimi anlamına geliyordu.³³”

Olumsuz Türk imajı, başka amaçların gerçekleşmesine de yardımcı bir unsur olarak o dönemde işlev görmüştür. “Alman reformcusu ve Protestanlık mezhebinin kurucusu olan Martin Luther³⁴ Türk tehlikesini analiz etmek amacıyla Kuran'ı tercüme etmeye çalışmıştır. Luther'in Protestanlığı yayma aşamasında bu “olumsuz Türk imajı” kendini göstermiştir. Bu konuyla ilgili olarak AKBULUT şöyle demektedir:

Aslında Luther, Türkleri nasıl hesaba katması gerektiğini bilmiyordu. İslam, Muhammet, papa ve Katolikleri eşdeğerde karşılaştırıyordu.³⁵

Luther, Türk kavramını, Protestanlığı ciddi şekilde tehdit eden Katolik ve Papalıkla birleştirip karşı karşıya kaldıkları tehlikeyi somutlaştırmak istemiştir. Bu sayede de, kurmaya çalıştığı kendi kilise ve mezhebine destek ve birçok yandaş bulabilmiştir. Bir diğer örnekte de Protestanların İslamı ve Türkleri Katoliklere yeğ tuttıkları görülebilmektedir;

“Alman Protestanlarını Türk taraftarı haline koyan amiller iki nokta etrafında toplanabilir:

- a) papalık müessesine duyulan nefret,
- b) mahalli prens ve mütegalibeye duyulan nefret. İşte bu iki sebep, Almanya'da zaman zaman Türklerin bir kurtarıcı olarak beklenmesiyle neticelenmiştir.”³⁶

³³ Nazire AKBULUT, *Das Türkenbild in der neueren deutschen Literatur 1970-1990*, s.17.

³⁴ Niyazi AKŞİT (Haz.), *A'dan Z'ye Tarih Ansiklopedisi*, s. 683.

³⁵ AKBULUT, *Ön.ver.*, s.20.

³⁶ Kaya BİLGEGİL, *Rönesans Çağı Cihan Edebiyatında Türk Taktirkarlığı*, Atatürk Üniversitesi Basımevi, Erzurum, 1973, S.166.

Bunun gibi o döneme ait sebepler de Türk imgesinin Avrupa ve Almanya'daki gelişimini etkilemiştir. Bir topluluk tarafından benimsenmenin farklı sebepleri , olmasından dolayı (kurtarıcı kimliği) Türk imgesi de farklı gruplar tarafından değişik biçimlerde algılanmıştır.

Türk imgesini tarih süreci içerisinde değerlendirdikten sonra Alman imgesinin, özellikle de yakın geçmiş zamanda nasıl algılandığı ve biçimlendiği ele alınacaktır.

2.2. Alman İmgesinin Tarihsel Gelişimi

20.yy.'ın başlarına bir göz atacak olursak, Alman - Türk ilişkileri daha olumlu bir çerçevede içerisinde süregelmiştir. Bunun nedeni ise, o dönemde – Osmanlı İmparatorluğunun son dönemleri - gerçekleşen politik, askeri ve ekonomik gelişmelerdir.

Yakın geçmiş zamanla kastedilen ise Birinci Dünya Savaşı ve öncesidir. Alman çıkarları için iyi bir müttefik ve sınırsız petrol kaynaklarına geçiş için sorunsuz bir yol arayan Alman İmparatorluğu için Osmanlı Devleti iyi bir ortak olarak görülmüştür.

İki ülke yönetimlerinin yakın çalışmaları ışığında Alman Bankası yüksek miktarda krediler veriyordu. Almanya bu şekilde Anadolu'daki demiryolu işinde lider pozisyonunda yer almıştı. Türkiye tabii ki yüksek miktarda faiz ödemeyi ve inşaat ve malzemelerini Almanya'dan almayı da taahhüt etmişti..³⁷

Alıntıdan da anlaşılacağı üzere, aslında Almanların dostluklarından bahsetmek pek de olası değil. Çıkarlar, Almanların lehine tek taraflıdır. Osmanlı devleti için bu birliktelik, kaybettiği toprakları geri alabilmek için bir fırsat olmaktan öteye gitmemektedir. Alıntıda belirtilen yüksek faizli borçlar da, savaş sonrasında bile, uzun süre Türkleri zorlamıştır.

Birinci Dünya Savaşı dönemindeki Türk imajına dönecek olursak, Alman basınında yansıyan haberler, Alman-Türk ticaret anlaşmasının olumlu yanları, alıntıda belirtilen proje ve benzerlerinin desteklenmesine yönelik yayın ve haberleri sıklıkla görmekteyiz. Ki medya aracılığıyla, Türk – Alman ilişkileri çerçevesinde çıkarların ön plana getirilmeye çalışıldığı ve Türk imgesinin de bundan etkilenip daha olumlu algılanmaya başlandığı görülmektedir.

Almanya ve Türkiye ticari birliktelikte geliíyorlar!

Türk-Alman ticaretinin gelişmesine yardımcı olun!³⁸

Basına bu denli bir politik baskının uygulandığı ve basının da sürekli olarak Türk-Alman ilişkilerine olumlu bir yaklaşım sergilediğı bir dönemde, olumsuz bir Türk imajından söz etmek neredeyse olanaksızdır.

Durum öyle bir hal almıştır ki, 1917 yılında Veliâht Abdülmecit büyük bir seremoniyle Potsdam muhafız alayına teğmen atanarak ödüllendirilmiştir. O dönemde Potsdam muhafız alayı büyük ve değerli bir mertebe olarak görülüyordu. (bkz. METİN, s.70)

Bütün bu siyasi, ekonomik ve askeri durumlar gerçekleşirken, bazı edebiyatçılarımızın da o dönemlerde Avrupa ve özellikle de Almanya'ya gezi amaçlı yolculuklarına da tanık olmuştur. Bu konuda Wolfgang Riemann'ın 20.yy. başından itibaren Avrupa'ya eğitim veya gezi amaçlı gitmiş çok sayıdaki edebiyatçımızı incelemiştir. İncelenen edebiyatçılarımızdan bazıları, Cenap Şahabettin, Ahmet Mithat, Nevzat Üstün, Sabahattin Ali, Bekir Yıldız'dır. Bu edebiyatçılarımızdan bazıları bu yüzyılın sonlarında Avrupa'ya özellikle de Almanya'ya göç etmiş işçilerimiz ile birebir diyaloga girerek izlenimlerini aktarmışlardır. Eserlerinde yansıttıkları Alman imgeleri özellikle Almanların askeri bir disipline sahip oldukları ve otoriteye bağlılıkları gibi imgeler görülmektedir, ki bunlar günümüz edebiyatçıları için bile hala geçerlidir. Özellikle de II. Dünya Savaşı öncesi Alman imparatorluğu döneminde yazılmış olan seyahatnamelerde bu imgelere sıklıkla rastlanmaktadır. Bu edebiyatçılarımızın yazmış

³⁷ METİN, Ön.ver., s.70.

oldukları çeşitli mektup ve seyahatnamelerdeki izlenimlerinden, Türklerdeki Alman imgesi hakkında birtakım fikirlere de varılabilmektedir.

Ahmet İhsan Tokgöz'ün Berlin'e seyahati esnasında kaleme aldığı yazısında;

Ayaklarımız Alman toprağına basar basmaz sanki bir Asker ülkesine gelmiş gibiydik. Tren garlarında çok sayıda düzgün giyimli ve iri yetişmiş askerler vardı. Ancak hepsi de belli bir yüz ifadesine sahipti, mutluluk ve Hollanda ile olan ittifaka rağmen çoğu insanda kibir göze çarpıyordu...³⁹

Alıntıdan Tokgöz'ün Alman toplumunda var olan o militer yapının toplumun her düzeyinde görülebildiği çıkartılmaktadır. Türk toplumundaki genel bir kanı veya önyargı olarak rastladığımız -Almanlar asker toplumdur-yargısını görüyoruz, ki bu görüş sadece Türk toplumu açısından da geçerli değildir.

Diğer bir edebiyatçımız Cenap Şahabettin'in takip eden alıntısında Almanların ne denli düzenli ve disiplinli olduklarını gömekteyiz;

Ah Almanya ... dört kısımlı bir büro gibidir: okul, kışla, fabrika, banka! Bu dört kısım da iç içedir, birbirleri için çalışırlar, ve hepsinin yöneticisi de bilimdir. Bu dev ülke iki sağlam temelde oturtulmuştur: ordunun önceliği ve bilimin inanılmaz gücü....⁴⁰

Düşüncelerine göre çalışmak ruhun ve bünyenin temel gıdasıdır. Almanya'da takvim her zaman aynı günü gösterir: Çalışma Bayramı!...⁴¹

Cenap Şahabettin'in bu yazılarından Alman toplumunda çalışmanın ne denli kutsal olduğu, bilimin her şeyin üzerinde olup çalışma yaşamını yönlendirdiği izlenimini edindiği görülmektedir.

³⁸ Aynı, s.72.

³⁹ Wolfgang RIEMANN, Das Deutschlandbild in der Modernen Türkischen Literatur, Otto Harrassowitz Verlag, 1983, s.3.

⁴⁰ Aynı, s.5.

Bunun gibi diğer edebiyatçılarımızda da birçok olumlu imajlar görülmektedir, ancak Ahmet Haşim'in "Frankfurt Seyahatnamesi"nde olduğu gibi olumsuz imajlara da rastlanmaktadır.

Sarı bezden uydurma bir avcı üniforması üzerinde, uydurma bir kayış, uydurma bir matra (matrak) ve bir muhayyel müstakbel seferin uydurma teçhizatla erken süslenmiş şu bayağı çehreli adamlar kim? Bunlar (Hitler) askerleridir. Etrafa yan bakarak, sessiz ve karanlık dolaşan kırmızı kravatlı gençler kim? Bunlar Hitlercilerden daha hayırlı olmayan komünistlerdir.⁴²

Alıntıdan da anlaşılacağı gibi, Birinci Dünya savaşı sonrasında Almanya'nın içinde bulunduğu kargaşa ortamı ve politik görüş açısından ikiye ayrılmış olan toplum betimlenmektedir.

Ahmet Haşim bir diğer örneğinde de;

Almanya pembe ve büyük bir elmadır. Fakat içi kurtludur.⁴³ derken,

Almanya hakkında olumsuz bir izlenimini daha sergilemektedir. Ancak ne ilginçtir ki, bir çeyrek asır bile geçmeden edebiyatçılarımızın düşünceleri ne denli çabuk değişebilmektedir. Nevzat Üstün Alman toplumu hakkındaki olumsuz betimlemeler ve tespitlerle karşımıza çıkmaktadır.

Bize karşı çok kötü davranıyorlar. Adam yerine koymuyorlar bizi. Üstelikte kendileri tembel. Biz Türkiye'deyken hep Alman işçilerinin çalışkan olduklarını duyardık. Burada gördük ki hiçbir şey değiller.⁴⁴

Diğer alıntılarda sıklıkla değinilen çalışkan Alman imgesine bu alıntıda rastlamamaktayız. Nevzat Üstün'den verilecek bir diğer alıntıda yine Almanlar hakkında olumsuz yargılara hatta önyargılara da rastlamaktayız.

⁴¹ Aynı, s.6.

⁴² Aynı, S.8.

⁴³ Aynı, S.9.

⁴⁴ Aynı, S. 14.

Aklıma hep aynı soru geliyor. Nasıl oluyor da, sanayi alanında bu kadar gelişmiş bir ülkenin insanları böylesine abuk sabuk konuşabiliyorlar. Nasıl oluyor da bu insanlar yeryüzünün en üstün yaratıkları olduklarına inanabiliyorlar? Hemen hemen her Almanın içinde filizlenmiş bir tohum var yeniden savaşmak. Aşman ordusunun kuruluşu ile öğünen çok insan gördüm. Söylediğine göre bütün gümrük görevlileri eski SS subayları imiş.⁴⁵

Özellikle edebiyatçılarımızın 19.yy. başlarında verdikleri eserlerde veya yazılarında belirtmiş oldukları Alman toplumu hakkındaki imgeler bu şekilde görülmektedir. Ancak kısaca toparlamak gerekirse Alman toplumu hakkında Disiplinli, çalışkan, militer ve düzenli olduklarına dönük imgeler yoğunlukla bu alıntılarda görülmektedir. Çalışma için gerekli olan Türk ve Alman imgelerinin tarihsel süreç içerisindeki gelişimlerini inceledikten sonra, "Telli Yol" eserini incelerken de bu imgelerin ne denli benzerlikler içerdiğini ve yazar Fakir Baykurt'un da bunlardan etkilendiğini görebileceğiz. Ancak eser incelemesine geçmeden önce yazar Fakir Baykurt'un biyografisi, edebi kişiliği ve verdiği eserleri belirtmek yerinde olacaktır.

⁴⁵ Aynı, S. 15.

3. FAKİR BAYKURT'UN EDEBİ KİŞİLİĞİ

Eser incelemesine geçmeden önce “Telli Yol” eserinin yazarı Fakir Baykurt'un biyografisi ve yazarlığı boyunca ürettiği eserlere değinmek yerinde olacaktır.

3.1. Biyografisi

Yazar Fakir Baykurt, 15 Haziran 1929 tarihinde Burdur Akçaköy'de doğmuştur. Isparta Köy Enstitüsünü bitirdikten sonra yazarımız, bir süre Türkçe öğretmenliği yapmıştır. 1979'da Almanya'ya gönderilen Baykurt, Duisburg'da Yabancı Çocuk ve Gençlerin Teşviki ve Bölgesel Çalışma Kurumu'nda eğitim uzmanı olarak çalışmıştır. 1996'da emekli olan Fakir Baykurt, yaşamının son yıllarını Duisburg'da ve Antalya'nın Nebiler köyünde geçirdi. Evli ve üç çocuk babası olan yazar, 1975-81 yıllarında TDK üyeliği ve yöneticiliği de yaptı. TYS ve Alman Yazarlar Birliği üyesi olan Fakir Baykurt pankreas kanseri tedavisi gördüğü Essen Üniversite Hastanesi'nde öldü. Cenazesi İstanbul'a getirilerek Zincirlikuyu Mezarlığı'nda 13 Ekim 1999'da toprağa verildi⁴⁶.

Bu çalışmada ele alacağımız Fakir Baykurt'un, çeşitli eleştiri ve çalışmalarda yazılarına ve edebiyat alanında söz sahibi araştırmacılar tarafından edebi kişiliği hakkındaki yazılara da değinmek yerinde olacaktır.

⁴⁶ Tanzimat'tan Bugüne Edebiyatçılar Ansiklopedisi, Cilt I, YKY Yayınları, İstanbul, 2001, 156-158.

Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsünde Fakir Baykurt ve eserlerini yüksek lisans çalışmasında konu edine Raşide Dağlar Fakir Baykurt'u şu şekilde anlatmıştır;

Fakir Baykurt, yazarlığa başladığı günlerden beri kırsal kesim ve onların sosyal sorunlarını ele alıp inceleyen bir yazarımızdır. Fakir Baykurt Türk köyünü ve köylüsünü edebiyata mal eden ve çok doyurucu, ödül almış olan, filmlere senaryo olan eserler vermiştir. Türk köyü ve köylüsü 1960'lı yıllarda sosyal yaşamında büyük değişikliklere neden olan bir olay yaşamıştır: Almanya. Almanya onlar için önce bir işyeri omuş, sonra ikinci bir yurt olmaya başlamıştır. Türk köylüsü orada gelenekleriyle, diliyle, diniyle, özverileriyle baş başa kalmış, bu konularda çoğu zaman çok katılmış ama zaman akışı ve kültürel yaklaşımlarla özverilerde bulunmaya başlamıştır.⁴⁷

Hulki Cevizoğlu da Fakir Baykurt'la söyleşi imkanını yakalamış nadir eleştirmen ve yapımcılardan bir tanesidir. Kendisiyle ölümünden kısa bir süre önce gerçekleştirdiği röportajı sonrasındaki düşünceleri burada belirtmeye değerdir;

Fakir Baykurt, Köy Enstitülerinden yetişen, yurdunun dertlerini ve sevinçlerini yaşamı boyunca yüreğinde hissetmiş, Türkiye'nin yetiştirdiği "ender" insanlardan. Yaşamı boyunca başına pek çok şey geldi. Yargılandığı da oldu, baş tacı edildiği de... Ama aramızdan ayrıldıktan sonra geriye yalnızca "edebiyat"ı kaldı: Çünkü o, köy romanlarının başyazarıydı. Ve hep öyle kalacak...⁴⁸

Feridun Andaç da Fakir Baykurt hakkında şu sözleri sarf etmektedir;

Baykurt, bu ülkenin çıkardığı değerli kalemlerden biri. Yapıp ettikleri ortada. Bu ülke insanlarına bıraktıkları da, kültür coğrafyamıza getirdikleri de öyle. Altmışa yakın yapıtıyla Türkçenin ses bayrağı olabilecek bir birikim sundu bize. Onun romancılığında, öykücülüğünde toplumsal değişimin dinamiğini gözleriz. Baykurt, kültürel, siyasal, ekonomik ve toplumsal yapıdaki değişimin topoğrafyasını çıkarır adeta.⁴⁹

⁴⁷ Raşide Dağlar, Fakir Baykurt'un Eserlerinde Almanlar ve Almanya, Yüksek Lisans Tezi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eskişehir, 1988, S. 1-2.

⁴⁸ Hulki Cevizoğlu, Eşekli Kütüphaneci Fakir Baykurt'la Birkaç Saat, Aksoy Yayıncılık, 1. Baskı, Nisan 2000, Arka Kapak.

⁴⁹ Feridun Andaç, Anadolu Aydınlanmacısı Fakir Baykurt, Evrensel Basım Yayın, Birinci Basım, Haziran 2000, İstanbul, S. 16.

Yöre ve bölge gerçeği de ilk kez onun romanlarıyla bu denli ön plana çıkar. Karanlığa bir başkaldırı vardır onun bu çıkışında.⁵⁰

Yukarıdaki alıntılardan da anlaşılacağı üzere Fakir Baykurt Türk Edebiyatına Köy Romanını getirmiş ve köylü ile köylünün yaşamını aktarmış öncü edebiyatçılarımızın başında yer almıştır. Siyasi kimliği ile de sık sık ön plana çıkmıştır. Almanya'da yaşayan gurbetçilerimiz hakkında yazmış oldukları ve bu çalışmada da ele aldığımız öykülerinde de yine bu kitleye dönük olduğunu belirtmeliyiz. Ancak bu yönü -yani gurbetçilerimizi ele aldığı- çok fazla incelenmemekte ve irdelenmemektedir. Bu çalışmada çok fazla üzerinde durulmayan Fakir Baykurt'un öykülerindeki Alman ve Türk imgeleri incelenecektir. Bu incelemeye girmeden önce Fakir Baykurt'un eserlerini belirtmek de yerinde olacaktır.

3.2. Eserleri

Öyküleri

Çilli (1955)

Efendilik Savaşı (1959)

Karın Ağrısı (1961)

Cüce Muhammet (1964)

Anadolu Garajı (1970)

Onbinlerce Kağnı (1971)

Can Parası (1973)

İçerdeki Oğul (1974)

Sınırdaki Ölü (1975)

Kalekale (1978)

Barış Çöreği (1982)

Gece Vardiyası (1982)

Duisburg Treni (1986)

Bizim İnce Kızlar (1993)

⁵⁰ Aynı, S. 17.

Telli Yol (1998)

Romanları

Yılanların Öcü (1959)

Onuncu Köy (1961)

Irızcanın Dirliği (1961)

Kaplumbağalar (1967)

Amerikan Sargısı (1967)

Tırpan (1970)

Köygöçüren (1973)

Keklik (1975)

Yayla (1977)

Kara Ahmet Destanı (1977)

Yüksek Fırınlar (1983)

Koca Ren (1986)

Yarım Ekmek (1997)

Eşekli Kütüphaneci (2000)

4. “TELLİ YOL” ESERİNDEKİ ÖYKÜLERİN İNCELENMESİ

Çalışmamızın ağırlık noktasını oluşturan bu bölümde, Fakir Baykurt’un “Telli Yol” adlı eserinde yer alan Türk ve Alman imgeleri tespit edilip incelenecektir.

Çağdaş Türk yazarı Fakir Baykurt’un eseri “Telli Yol” adlı eserini Türk ve Alman imgelerini tespit etmek için iyi bir örnek oluşturacaktır. Fakir Baykurt’un uzun yıllar Almanya’da bulunmuş, orada çalışmış, orada yaşayan yurttaşlarımızın durumunu yakından tanımış olması ve bunları eserlerinde yer vermesi nedeniyle bu tezde “Telli Yol” adlı eseri Türk ve Alman imgelerini tespit edip incelemek için seçilmesinin başlıca nedenidir.

Bütün eserleri boyunca kırsal kesim insanının gerçekliğini yazan Fakir Baykurt 1979 yılından bu yana Almanya’da yaşıyor. Yaklaşık yirmi yıldır yaşadığı ‘yabanelde’ yazdığı kitaplarda gurbete giden köylünün sorunlarını, dışgöçe katılan insanımızın trajik durumlarını sergiliyor⁵¹.

Yukarıdaki alıntıdan anlaşılacağı üzere Fakir Baykurt yaşamının Anadolu’daki yıllarında kırsal kesim insanını ve onun sorunlarını, yaşamının son yıllarında ise kendi vatandaşlarının gurbet eldeki sorunlarını kaleme almıştır.

⁵¹<http://www.superonline.com/edebiyatajandası>

4.1. “Yeni Beşik”

Kahramanımız *Çepnili Kara Cabir*, kalabalık bir Türk ailesinin çocuğudur ve Almanya’ya işçi olarak ailesiyle beraber göç eden Türklerden veya halk arasındaki kullanımıyla *Alamancılardan* birisidir. Eğitim almamasından dolayı son çare olarak Almanya’ya işçi olarak gitmeye karar vermiştir. Almanya’ya geldikten sonra bir çelik fabrikasında işe başlamıştır.fabrikadaki en yakın arkadaşı *Werner Börden* isimli bir Almandır. Bu fabrikada yan yana omuz omuza çalışmaktadır. Cabir, oldukça sıcak kanlı, dürüst ve çalışkan bir Türk işçisidir, ancak kendisi ne denli sıcakkanlı ise iş arkadaşı Werner Börden de o derece mesafelidir kendisine. İsteği, Werner ve diğer Almanlarla dostluk kurmak ve onlara kendi kültür, örf ve adetlerini aktarmaktır. Öykü kahramanımız Cabir genelde iç konuşmaları ile iki kültür arasındaki farklılıkları ve arzularını dile getirmektedir.

4.1.1. Öyküdeki Türk ve Alman Kültürel İmgeler

Cabir’in Alman kültürüne karşı bir ilgisi ve yakınlık kurma arzusu vardır, bunu aşağıdaki alıntıda görmekteyiz. Ancak kutuplu bir anlatım ve yakınlaşma arzusu vardır ve kalıpyargılardan da faydalanılmaktadır. “Mavi gözlü” Türklerin Almanlar için besledikleri bir kalıpyargıdır ve bunu da görebilmekteyiz. Açıkça dile getirilmeyen bir kültürel öge de, nazar boncuğudur. Werner’in çocuklarının omzuna takmak istediği şeyler de, ancak, ortak kültürü paylaşan okuyucu için anlaşılırdır. Yine dolaylı olarak Almanların dış görünülerinin kalıp ifadeye döküldüğünü yukarıdaki alıntıda görüyoruz. Ayrıca olay kahramanı Cabir’in kendi iç konuşmasında, iş arkadaşı Werner Börden’le arasındaki kültürel farklılığa karşın Cabir’in sonunda nasıl olup da onun kültüründen etkilendiğini de görmekteyiz.

Yarın yurda gittiğimde “Almanlar nasıl, evleri, eşleri, çocukları iyi mi? diye sorarlar. Gördüğüm gibi anlatmak isterim. Hem de senin mavi gözlü çocuklarını kucağıma alır bir iki hoplatırım. Sizin görgüleri, daha doğrusu sizin kültürü tanır, kendi kültürümüzü tanıtmak için de çocukların boynuna omzuna bir şeyler takarım.⁵²

Cabir’in Werner’le yaptığı aşağıdaki iç konuşmasında; Kültür farklılığından dolayı bir eziklik duygusu ve bir kırgınlık yaşadığına tanık oluyoruz. Cabir, Türkiye’ye gidince onun kültürünü nasıl tanıtacağını anlatır ve kendi kültürünü de ona ve çocuklarına aktarmak ve tanıtmak istediğini anlatır. Bunlar yaşamak istediği, ama yaşayamadıklarıdır. Kültürel farklılığa ve kültür çatışmalarından dolayı ortaya çıkan sıkıntılarını kendi kendine yaptığı konuşmalardan anlıyoruz.

Öbür resimlerin de iyilerinden seçip “Bunları alabilirim!” diye iki mark çıkarıp uzatmasın mı?⁵³

Cabir, artık Werner’le kültürel farklılıklara karşın iş arkadaşlığının daha da ilerlemesiyle aralarında dostluk ve arkadaşlık kavramlarının da yerleştiğini veya yerleşmesi gerektiğinin inancını taşımaktadır içinde. Aşağıdaki alıntıda, kültürel farklılığa ve Türklerdeki misafirperverlik anlayışına rastlıyoruz. Ancak Cabir, beklentilerini karşılıksız buluyor. Alan kullanımı ya da diğer bir ifadeyle daha yakına oturma da kültürel bir öge olarak karşımıza çıkıyor. Yabancı için olan mesafe Türk için dostluk mesafesidir.

⁵² Fakir –Baykurt, Telli Yol, Papirüs Yayınevi, İstanbul, 1998, S.12.

Paydosta, fabrikanın ağzındaki park yerinde duran otomobile kadar birlikte yürürler. Werner biner, içerden elini sallayarak ‐Tschüss!‑ der. ‐Bin arkadaş, bize gidelim, hem biraz dolaştırayım seni!‑ demez. ...

İki yıl geçti, bir kez ‐Buyur arkadaş! Çıkmadı Werner’in ağzından, Cabir onca çağırdı,...

Gelmesini, tıpkı iş yerindeki gibi otuz santim yakınında durmasını o kadar çok istiyordu; gelse, ah gelse mutluluktan uçacaktı.⁵⁴

Cabir, Almanya’da çalışırken birçok Almanla beraber çalışma fırsatı bulmuştur. Ve onlar hakkında az da olsa fikir sahibi olmuştur. Kendine göre de birtakım genellemeler yapmıştır. Ancak iş arkadaşı Werner’i bunların dışında tutmuş, onun kendisi için ayrı bir yere sahip olduğunu vurgulamaktadır. ‐Kimi Almanlar gibi işinin başında saklı bira içmez.⁵⁵‑ derken yazar, Cabir’in iş arkadaşına son derece saygı duyduğunu, ancak okur olarak biz de Almanlar hakkında bazı fikirlere de sahip oluyoruz. Kafamızda ister istemez olumsuz bir Alman imgesi oluşmaktadır. Türklere atfedilen kalıp yargı ‐İş başında alkol alma‑. İş başında Almanlar da bira içer. Sadece yabancı işçilere atfedilen iş başında içki (bira) içme anlatıcı tarafından Almanlarca da yapıldığını göstermekte. Buradaki dolaylı anlatım yabancıların iş başında bira içtikleridir.

Almanlar hakkında sıkça dile getirilen düzgün giyimli olduklarına dair olumlu önyargıya aşağıdaki alıntıda da rastlamaktayız. Ancak burada Cabir’in iş arkadaşı Werner Börden hakkındaki bu düşüncesi, bir kıskançlık değil, aksine onun, iş arkadaşından gurur duyması söz konusudur.

Alman iş arkadaşı Werner Börden de bu cehennem içinde. Ama ciddi bir bankanın krediler bölümünü yönetir gibi düz, hatta zaman zaman asıktır yüzü. Bir soru sorarsan konuşur, sormazsan iş arasında kessen konuşmaz.⁵⁶

⁵³ Aynı, S.13.

⁵⁴ Aynı, S.11.

⁵⁵ Aynı, S.11.

⁵⁶ Aynı, S.11.

Hikayemizin sonunda Cabir'in iç konuşmasında çıkıp geldiğini, köyünden, kendisine takılan lakabından artık sıyrıldığını görüyoruz. Cabir artık "Çepnili" değil, Almanya'daki herhangi bir Türk gibidir, yani, "Alamancı" lakabını almıştır. Son yılların oto-stereotip diyebileceğimiz bir ifade olan "Alamancı", Türk işçilerinin Türkiye'deki Türkler tarafından kültürel dışlanmayı ifade etmektedir.

Hem de soruyor kendi kendine: "Anlıyorsun değil mi Çepnili Cabir?" Kendi kendine yanıt veriyor: "Evet anlıyorum Alamancı Cabir!"

İncelememizin sonunda kısaca söylemek gerekirse; öykü kahramanımız Cabir, iki kültür arasındaki farklılıkları genelde kendi iç konuşmaları ile dile getirmektedir. Bunları yine kendi iç konuşmaları ile değerlendirerek, Türk kültürünü, örf ve adetlerini Alman arkadaşına aktarmaya çalışma gayreti içerisinde öykü kahramanı Cabir. Doğrudan gösterilen imgelerin yanında dolaylı olarak aktarılan fiziksel, kültürel imgelere de bu öyküde rastlanmaktadır.

4.2. "Cenaze"

Öyküde Kars'dan Almanya'nın Duisburg şehrine karısı ve dört kızıyla eden ve bir yapı firmasında kepçe operatörü olarak çalışan Kemal Uslu'nun iş arkadaşı Roland'ın ölümü üzerine, onun hakkındaki düşüncelerine ve Türk işçi arkadaşlarıyla Din -İnsanlık olguları arasında yaşadığı ikilem sürekli olarak karşımıza çıkmaktadır. Dindaş veya diğer Türk işçi ve arkadaşlarıyla olan dini açıdan görüş farklılıkları onun kendi iç konuşmaları ve çevresi ile Hıristiyanlık dini ve İslam'ı karşılaştırması da bu öyküde sıkça geçen unsurlar olarak görülmektedir.

Kemal Uslu, Roland

Karadenizli Nizamettin, Çivrilili Haydar

Çipilgöz Johannes

4.2.1. Öyküdeki Din İmgeleri

Öyküde sıkça geçen dini imgelerden ve Kemal Uslu örneğinde de verildiği üzere, Türklerin, o kültürün içinde yaşamalarına karşın o kültüre ne kadar yabancı olduklarını ve kendi din duygularının sömürüsü yüzünden aslında o kültüre ne kadar uzak yaşadıkları anlaşılıyor. Kültür çatışmasının birincil nedeninin din olduğu aşağıdaki alıntıdan da çıkartabilmekteyiz.

Kemal Uslu gömütlüğe gelmişken Almanya'da ölü gömme töreninin nasıl olduğunu anlamak istiyor. Taşları birbirinden düzgün, çiçekleri birbirinden güzel gömütler arasında biraz dolaştı. Ama ağlamaktan, hem de kulağına üflenen öğütlerden bunu kısa kesmek zorunda kaldı.⁵⁷

Aşağıdaki bir diğer alıntıda da Kemal Uslu'ya bir iş arkadaşı nasihatlerde bulunmaktadır. Türk toplumunda hala var olan hurafeler ve özellikle yurt dışındaki Türklerde – eğitimsiz olmalarından, saf ve temiz din duygularına sahip olmalarından dolayı- din sömürüsüne hala sıklıkla rastlanmaktadır.

“Bir Müslüman, bir Hıristiyan'ın cenazesine gidemez! Köln'de bir Hoca'dan duydum ben bunu! Gavurun törenine giden, yükleneceği günahın altından kalkamaz! Köln'lü Hoca, Kuran'dan ayet okudu, kanıtlar sıraladı. Cumaları camiye gitsen, bunları sen de duyarsın!”⁵⁸

Diğer bir alıntıda yine buna dönük olarak karşı kültür ve dine olan mesafe ile bunun bir önyargıya dönüşmüş olduğunu görebiliyoruz.

- “Kemal Ağabey, üç adımdan fazla yanaşma! Çekil biraz!”⁵⁹

⁵⁷ Aynı, S. 53

⁵⁸ Aynı, S.52.

⁵⁹ Aynı, S.53.

Takip eden alıntıda ise Roland'ın cenaze töreni esnasında Türkler ve Almanların davranışlarını gözlemliyoruz. Türkler, ne kadar sert görünüşler takınıyorlarsa da aslında bu görünüşlerinin altında ne denli duygusal insanlar olduklarını, diğer taraftan ise, Almanların bir cenaze töreninde ve yakın bir arkadaş ya da akrabalarını kaybetmiş olsalar bile, ne denli soğukkanlı ve ciddi olduklarını tespit edebiliyoruz.

“Roland'ın Alman uğurlayıcıları, arada dönüp kara bıyıklı Türklere bakıyor. Kemal'den başka ağlayan da var içlerinde. Kendileri metalden dökülmüş gibi ciddi duruyor.”⁶⁰

Devam eden alıntıda ise yazar, dinler arası hoşgörüyü çok güzel bir şekilde ifade etmektedir. Diğer taraftan da önemli olan insanlıktır, din olgusu ikinci plandadır olgusu verilmeye çalışılmıştır. Bu durum yurtdışındaki Türklerde oldukça sık rastlanan, ama çoğu zaman -toplum baskısı yüzünden- ifade edilemeyen bir olgudur.

“Şu dünyada en az otuz yıl namaz kıldım, doğru dürüst Müslüman olamadım da, bir kezcik Hıristiyan gömütlüğüne gidince mi gavur oldum Nizamettin Efendi? Hem de iyice düşün taşın, ondan sonra yanıt ver bana: O kadar kolay mı gavur olmak?”⁶¹

Yukarıdaki alıntılarda da görüleceği üzere öykülerde sıkça dini imgelere rastlanmaktadır. Ancak bu imgelerin dışında öyküden çıkartabileceğimiz ve incelemeye değer bulabileceğimiz kültürel imgelere de rastlamaktayız.

Aşağıdaki alıntıda, öykü kahramanı Kemal Uslu iş arkadaşının ölümünün ardından derin düşüncelere dalmış bir şekilde, kendisini onun yerine koymuş gibi üzüyor, ve düzenli bir şekilde yaşamasına karşın “hayat gelip geçicidir”, “ne gerek vardı” şeklinde düşüncelere dalıyor.

⁶⁰ Aynı, S.53.

Kemal Uslu kendi kendine düşünüyor: “Neye yaradı onca titizlenme, vara yoğa üzülme? Bir yolda, üç çocuk, işte dökülüp kaldı! Evet neye yaradı?”⁶²

Almanya dışında başka bir ülkede görev verilmesi durumunda Kemal Uslunun işverenine söylediği sözleri görüyoruz. Ancak burada Kemal’in her ne kadar sorumlu bir aile babası imgesini görüyorsak da, bir şekilde Duisburg’tan ayrılmamak için, Almanları bu görüntüsüyle kandırdığı veya gerçekleri saptırdığını gözlemliyoruz. Ataerkil yapısının aksine karısının sözünü dinlermiş gibi davranması ve bunu kendi lehine kullanması yazar tarafından Türkler için bir davranış kalıbı olarak ima ediliyor.

Dışarı gitme durumu belirince sesini ipek gibi inceltip “Karım izin vermiyor efendim. Duisburg’ta işiniz çok. İzin verin, ben sürekli burada çalışayım!” dedi.⁶³

Öyküde dikkatimizi çeken diğer önemli bir nokta ise, gerek Türk gerekse Alman toplumlarında kalıp yargıların kullanılması ve bunun da edebiyata yansımalarıdır. Örneğin, “Gavur” veya “kara bıyıklı Türkler” gibi.

Takip eden alıntıda ise Almanların soğukkanlılığına dikkat çekilmektedir. Kendi vatandaşının bile diğer işçilerden ne kadar faydalı, ne kadar verimli olursa olsun herhangi bir farkı yoktur. Bu da soğuk-materyalist Alman imgesine iyi bir örnektir. Zira birinin hayatını kaybetmesi, o firma veya işyeri için pek bir şey ifade etmez, özellikle de ölüm iş kazası kapsamına girmiyor ise.

⁶¹ Aynı, S.54.

⁶² Aynı, S.50

⁶³ Aynı, S. 50

....Roland gibi, Çipilgöz Johannes gibi, Kemal Uslu gibi 17 bin işçi çalıştırılıyor. Bunlar içinden bir Roland, dün gece yatağında karısının kıyıcığında ölüp kalmış, firmanın umurunda mı? Üstelik iş kazası değil. Şişkin ödeme yapması gerekmez. Karısına bir temsilci varıp “Herzliches Beileid!” dedi mi, tamam.⁶⁴

Alman veya daha doğrusu Hıristiyan kültüründe cenazelerde siyah giyinme adeti sergilenmektedir. Bu da bizim kültürümüz için yabancı gelmektedir, bu durum da Kemal Uslu'nun dikkatini çekmektedir.

Çocuklarına kara giydirmişler. Ufak tefek karısı da karaya bürümüştü.⁶⁵

Kemal Uslu, iş arkadaşı Roland hakkında olumlu izlenimlerini aktarmaktadır. Bir Alman olmasına rağmen iyi huylu ve yardımsever özellikleri olduğunu ifade etmektedir. Buradan da aslında Almanların yardımsever veya burada belirtilen “İnsanın çiçeği” benzetmesine uymadıklarını “ama” bağlacından anlaşılmaktadır, “ama” bağlacı kalıp yargıların ifadesinde sık sık kullanılmaktadır. Diğer taraftan da Roland gibi düzgün giyimli insanlara neden kendi memleketinde rastlanmadığını belirtmekte ve bir nevi hayıflanma sezilenmektedir. Temiz olma özelliği ise Türkleri onlardan ayıran bir nitelik olarak sunuluyor. Diğer taraftan, da Türklere sıkça görülen belli bir süre beraber çalışma ortamının paylaşılmasından sonra ister istemez, bir yakınlığın doğduğunu da görüyoruz.

⁶⁴ Aynı, S.50.

Kemal Uslu kendi kendine düşünüyor: "Dün, önceki gün, geçen hafta, geçen yıl; onüç koca yıl; Roland'la yan yana çalıştı. Onun yatağında ansızın ölüp kalması, Kemal Uslu'yu üzdü. "Roland gibi arkadaş bulunur mu? Konuşurken sesini yükseltmezdi. Kimseye tepeden bakmazdı. Bir soru sorsan yanıtlardı. Firmadan yada Maliye'den gelen yazıyı götürsen okur açıklardı. Bir cetvel götürsen doldururdu. Giysileri her zaman temizdi. Öyle biri bizim Kars'ta yoktu! Bilmiyorum Ankara'da, İstanbul'da var mıydı? Alman'dı, ama insanın çiçeğiymi."⁶⁶

Özetle söylemek gerekirse; bu öyküde daha çok dinsel imgeler ön plana çıkmaktadır. Öykü kahramanı Kemal Uslu'nun genelde kendi iç konuşmaları ile Türk ve Almanlar arasındaki dini hoşgörüyü kıyasladığına tanık oluyoruz. Yurtdışında yaşayan ve geçimini orada sağlayan işçilerimizin dini açıdan sömürdükleri ve birtakım hurafeler yüzünden içinde yaşadıkları toplumdan soyutlandıklarını ve o toplum içerisinde asıl o zaman birer yabancıya dönüştüklerini, var olan insanlık duygularının aslında çelişmemesi gerekirken ister istemez bir seçim yapmaya zorlandıklarını bu eserde görüyoruz. Ayrıca Almanların titizlik ve saygı imgeleri de pekiştirilmektedir.

4.3. "Kaz Eti"

Türkiye'deki Süryani azınlıktan olan, memleketindeki baskılardan ve yokluktan dolayı Almanya'nın Wipperfürth şehrine göç eden Mardinli Mirza'nın ailesine, Almanya'daki yaşamına ve komşuluk ilişkilerine bu hikayede tanık oluyoruz. Öykü kahramanı Mardinli Mirza'nın Fransız asıllı komşusu Robert Bertin ile geçen diyaloglara Alman kültürüne ve özellikle de Almanların fiziksel görünüşlerine dikkat edip buna itibar etmelerine eleştirel bakışlarla bu öyküde rastlamaktayız. Hikayeyi farklı kılansa, yazar

⁶⁵ Aynı, S.52.

⁶⁶ Aynı, S.49-50.

Fakir Baykurt'un da bu hikayede kahraman olarak yer alması ve ana kahraman Mardinli Mirza ile sıkça sohbet edip Alman kültürü hakkında konuşmalarıdır. Ayrıca Her ne kadar hikaye kahramanımız olan Mardinli Mirza Süryani asıllı olsa da, Türkiye ve Türk toplumu içerisinde yetiştiğinden kendisi bu incelemede bir Türk olarak ele alınmaktadır.

Mardinli Mirza, Fakir Baykurt, Robert Bertin

Luice Bertin (Robert Bertin'in eşi)

Mecide (Mirza'nın eşi)

4.3.1. Öyküdeki Fiziksel İmgeler

Bu öyküde geçen ve özellikle dikkatimizi çeken Almanların fiziksel duruş ve görünüşe verdikleri önemi vurguladıkları imgelerin sıkça geçmesidir. Almanların günlük yaşamda dahi temiz, düzgün giyimli ve traşlı olmaları genelde Türklerin, Almanlara imrendiği bir durumdur. Ayrıca, alıntıdan Mirza'nın hem Bay Bertin'e özendiğini, hem de böyle bir komşusu olduğu için gurur duyduğunu çıkartılabilmektedir.

Herr Bertin'in taşbebeklerinkine benzer bir yüzü var. Çerçevesiz gözlüğüyle bir parıltı gibi yürüyor. Düzgün traş olmuş, temiz gözlük giymiş gene.⁶⁷

Batı toplumlarında, güzellik kavramının salt dış görünüş ve fiziksel yapıdan ibaret olduğu görüşüne de bay Bertin'in şu sözlerinden anlıyoruz.

Ama siz güzellik soruyorsunuz; bunlar ayrı, güzellik ayrı. Karım şişmanladı, figürleri bozuldu. Başlangıçta biraz dolgun olmasını ben de istemiştim. Ama aşırı şişmanladı. Yüzü de buruştu. Sonra takma dişler filan...⁶⁸

Fakir Baykurt, Bay Bertin'in yukarıdaki sözlerine hitaben şu sözleri söyler ve insan güzelliğinin dış görünüşten ibaret olmadığını, insanın birçok meziyetinin asıl güzelliği

⁶⁷ Aynı, S.28.

oluşturduğunu belirtiyor. Yazar, dış görünüşün aslında pek önemli olmadığını, kalıcı olan özelliklerin daha önemli olduğunu belirtiyor. Ve doğrudan da Alman toplumuna, Bay Bertin'in sözleriyle yansıyan bu görüşlerini aşağıdaki alıntıda eleştiriyor.

Figürler diyorsunuz. Çok önemli mi? Ben insanda başka değerlere de önem veririm. Örneğin tatlı dilliyse, güleryüzlüyse, alçak gönüllüyse, temizse, dost canlısı ise de güzeldir.⁶⁹

Öyküde geçen fiziksel imgelerin dışında dikkatimizi çeken diğer imgeler de vardır bunların başında da kültürel imgeler gelmektedir.

Almanya'ya yerleştiği ilk zamanlarda kirada oturan Mirza, bir süre sonra kendine bir ev alabilmiştir. Alıntıdan da anlaşılacağı üzere, Mirza, Türkiye'deki yaşantısını Almanya'ya da taşımıştır. Kahramanımız olan Mirza, tavuk beslemek, bahçe yetiştirmek ... vb. gibi, klasik Anadolu yaşantısına ait eylemleri Almanya'da da sürdürmektedir.

Derken Mirza oralardan bir bahçe becerdi. Küçük bir havuz yaptı, içine balık attı. Kümes yaptı, içine tavuk kattı.⁷⁰

Almanlarda veya genelde Batı toplumlarında bir mesafe göstergesi olan, insanlara soyadı ile hitap edilmesi örneğine aşağıdaki alıntıda da görülmektedir.

Almanlar genel olarak hem birbirine, hem yabancılara sadece soyadıyla seslenmeye dikkat eder. Sonra azı azı bir konuşma, o da sizli bizli.⁷¹

⁶⁸ Aynı, S.30.

⁶⁹ Aynı, S.30.

⁷⁰ Aynı, S.25.

⁷¹ Aynı, S.26.

Almanların bu mesafeli davranışlarına bir başka örnek de verebiliriz. Aslen Fransız olan, ancak uzun yıllar Almanya’da yaşayan ve eşi de Alman olan Bay Bertin (Robert Bertin)’in davranışları buna örnektir

Mirza: “Gutentag! Nasılsınız Herr Bertin? Bugün gözleriniz parlıyor, herhalde iyi haberleriniz var!”

Herr Bertin bu bolkepçe karşılığa aldırış etmeden yürüdü gitti: “Yok bir haber...” dedi sadece.⁷²

Oysaki Doğu toplumlarında ve Türklerde samimiyet “komşuluk” kavramında esastır. Devam eden alıntıda da görüleceği üzere Mirza da, Bay Bertin’e bu doğrultuda davranmıştır. Alıntıda da cevabı verildiği üzere, hatır sorma; tanışıklığın ilerlemesi ve çevrenin genişlemesi için bir araçtır.

Mirza ise selam verdikten sonra bir de hatır sorar. İşlerinin nasıl gittiğini, bir sorunları olup olmadığını da sorar. Tanışıklık ilerlesin, çevre genişlesin diye.⁷³

Hem Bay Bertin’in yukarıdaki sözlerinden hem de Fakir Baykurt’un aşağıdaki sözünden, Bay Bertin’in zamanla Almanlaştığını ve Almanların insanlara yukarıdan bakarak konuştuğunu, karşısındaki kişilere bilgiçlik tasladığını anlamaktayız.

Her işin doğrusunu Avrupalılar bilir gibi yukarıdan konuşmaya başladı. Elli yıldır yaşadığı toplumun rengini almış.⁷⁴

⁷² Aynı, S.28.

⁷³ Aynı, S.26.

⁷⁴ Aynı, S.30.

Robert Bertin ve eşi aslında birbirlerini severek evlenmişler ve uzun yıllar beraber yaşamışlardır. Alıntıda da görüleceği, üzere zamanla Alman toplumundaki değer yargıları yeni nesille birlikte göz ardı edilmeye başlanmıştır. Bay Bertin'in de bunlardan etkilendiğini görüyoruz.

Luice Bertin: “Tanıştık, evlendik; zaman içinde çok sevdik birbirimizi...”
 Yumup açtı gözlerini: “Gerçekten çok sevdik! Elli yıl oluyor neredeyse; başka kadın aratmadım ona. Ama şimdi burunluyor! Yenilerden çok huy kaptı!”⁷⁵

İncelenen öyküden anlaşıldığı üzere, öyküde sıklıkla vurgulanan imgeler genelde fiziksel imgelerdir. Diğer taraftan kültürel açıdan Almanların insanlara karşı mesafeli olduklarıdır. Oysaki Türk toplumunda bunu görmek olası değildir. Bir diğer önemli husus da insanlara davranış, yaklaşım farkıdır. İnsanlar arasında aranan özellikler de kıyaslanmaktadır; batı toplumunda fiziksel doğu toplumlarında ise manevi özelliklerdir.

4.4. “Profesör Bey”

Yeşilova Alanköy'den karısı Gülten ve 3 çocuğu ile Almanya'nın Duisburg kentine işçi olarak gelen Alanköylü Hamit lakaplı Hamit Duman'ın, Almanya'da başına gelen trajikomik olaylar anlatılmaktadır. Almanya'ya gelip işçi olarak çalışan öykü kahramanı Hamit Duman, Almanya'ya bir türlü alışmamıştır, yüklü borçları vardır. Oldukça dalgın birisi olan Hamit'e, bir gün dalgınlığından dolayı evindeki elektrik ve suyu açık bıraktığı için arkadaşları “Profesör” adını takmışlardır. Hem arkadaşları ve iş

⁷⁵ Aynı, S.33.

çevresinde kendisi ile sürekli alay etmesinde dolayı yaşadığı bu utanç hem de aile içi sıkıntıları bu hikayede dile getirilmiştir.

Alanköylü Hamit (Hamit Duman)

Gülten (Eşi)

Zonguldaklı Mümin

4.4.1. Öyküdeki Türk ve Alman Ulusal İmgeler

Öyküde özellikle Alman ve Türk ulusal imgeleri pekiştirecek örneklere rastlamaktayız. Hamit, Almanya'ya çalışmak için gitmiş birçok Türk gibi Almanya'ya neden çalışmaya geldiğini sorgulamaktadır. Alıntıda, sorgulamanın ötesinde de, Hamit'in Almanya'ya geldiğine pişmanlık duyduğunu görmekteyiz.

Yanlışlık suları, elektrikleri açık koyup gitmesinde değil, Türkiye'den kalkıp Almanya'ya gelmesinde.⁷⁶

Hikayenin ana temasını oluşturan; suları ve elektrikleri açık bırakıp gitmesinin asıl sebebi düşünceli bir halde olmasıdır. Takip eden alıntıda da buna rastlamaktayız. Kendisi de, diğerleri de dalgın olduğunun farkındadır, Ancak açıkça ne dile getirebilmektedir ne de başkalarına bunun nedenini açıkça ifade edebilmektedir.

Omzuna en sakıncalı, unutmaya gelmez işleri yüklediler: Gemi sacı olarak incelemek kızgın lataları, ardı ardına dönen silindirli yollardan C Hallesine savuşturuyor. Latalar 1200 santigradın belki biraz altına iniyor. Hafif dalıverse yandı. Yanmak ne demek? Uçtu! Oysa dalgın olduğunu

⁷⁶ Aynı, S.56.

biliyorlar. Adı Profesöre çıktı. Niçin bir de böyle ince iş vererek cezalandırıyorlar?⁷⁷

Birçok eserde karşımıza çıkan ve Almanların en belirgin imgesi olarak gözümüze çarpan, hakkını kuruşu kuruşuna arama ve acımasızlık özelliklerini aşağıdaki alıntıda görebiliyoruz.

On feniği başıslamaz Alman! Almanda din iman çoktur, ama acıma hiç yoktur! Alman'ın eline düşme!⁷⁸

Kahramanımız, Almanya'ya çalışmaya gitmiş olan Birçok Türk gibi artık Almanya'dan ayrılamamaktadır.

Başkasına çıkaryollar getiren Almanya, onu boğuyor. Ağlasa ağlayamaz. Geri dönse daha beter yoksullaşır. Ne yapacağını bilmiyor, tasadan eriyor.⁷⁹

Türkiye'ye dönüp dönmeme konusunda iki arada kalmaktadır. Aynı şekilde eşi de, bir defa Almanya'ya yerleşirse dönmeyiz düşüncesindedir. Alıntidan, Hamit'in gerek hanımı gerekse çocukları Türkiye'ye dönmek istemedikleri anlaşılabilir. Nedenine gelince, şayet dönerlerse çevreye uyum sağlayamayacaklardır, uzun yıllardır ayrı kaldığı Anavatanında gerek sosyal, gerek ekonomik ve gerekse sağlık yönünden sorunlar yaşayacaklardır.

Çocukları, beni, alıştığımız yerden koparma! Senin sözünü tutar burdan gidersek, ha deyince dönmeyiz; batar kalırız oralarda! Bu da bana, çocuklara zor olur, sana da zor olur!⁸⁰

⁷⁷ Aynı, S.57.

⁷⁸ Aynı, S.56.

⁷⁹ Aynı, S.56.

⁸⁰ Aynı, S.58.

Diğer hikayelerde de sıkça karşımıza çıkan, Almanların mesafeli davranışlarına bu hikayede de rastlıyoruz. Her ne kadar aşağıdaki alıntıdan, soyadıyla çağırma bir uygarlık göstergesi olarak ifade edilmeye çalışılsa da, bu, insanlar arasındaki mesafe kavramına işaret etmektedir. Yazarımız Fair Baykurt'un da eleştirdiği budur aslında.

...Onlar yalnızca kendi işini düşünür. Hem de onlar ne olsa uygar insanlar, yerliyi yabancıyı daha çok soyadıyla çağırır.⁸¹

Öyküden de anlaşılacağı üzere, vatana geri dönüş yapabilme arzusu ile bunu gerçekleştirebilmeye dönük cesaretin olmaması sorgulanmaktadır. Olası uyum problemi birçok öyküde karşımıza çıkmaktadır. Almanlara yüklenen bir diğer imge olan mesafeli davranışlara ve ince hesaplara bu öyküde de rastlanılmaktadır.

4.5. "Kırık Kol"

Balıkesir'in Bergama ilçesinden Almanya'nın Homberg şehrine çalışmaya gelen baba Mesut, anne Gülten kız çocukları da Ezgi ve Gülendarm'dam oluşan bir Türk ailesinin özellikle de en küçük kardeş olan Gülendarm'ın başından geçen olayları ve ailesi bu hikayede konu edinilmektedir. Öyküde aile fertlerinin Almanya'da geçinebilmesi için oldukça yoğun bir tempoda çalışmaları gerektiği için kız çocukları Gülendarm ile ilgilenememektedirler. Ancak Gülendarm'ın başından geçen bir kaza sonucunda kolunu kaybetme riski doğmuştur ve asıl ondan sonra aile içinde bir pişmanlık ve çaresizlik ortamı doğmuştur. Öykünün konusuna da, Gülendarm'ın kolunu kırmasından sonra hastane çevresi ve Almanlar da eklenmeye başlamıştır.

Gülendarm,

Mesut (Baba), Gülten (Anne), Dr. Wilfried Neumann,

Ezgi (Abla)

4.5.1. Öyküdeki Aile İmgeleri

⁸¹ Aynı, S.61.

Öyküde diğer kültürel imgeler ve Türk aile imgeleri vurgulanmaktadır. Almanya'ya çalışmaya gelen bir çok Türk ailesi gibi, Mesut ve eşi Gülten de birden fazla işte çalışmakta, ancak yine de maddi açıdan yetersizlik söz konusu olmaktadır.

“Babası Mesut, “Bu Almanya’ya geldim, at gibi koştum, hep koştum!” diyor. “Evin harcı, yurdun borcu! Az kazansan yetmiyor. Her gün o işten çıkıp bu işe ulaşmak gerekiyor!”

Annesi Gülten gün ışımada çıkıyor, ikindi geçerken dönüyor. Asıl işi olan fabrikadan sonra gittiği yedek işi temizlikten gelir gelmez evin işleri başlıyor. .⁸²“

Parasal açıdan ailenin refahı için birden fazla işte çalışmak zorunda olan Türk ailesine tipik bir örnek oluşturmaktadır Gülendâm’ın ailesi. Ancak maddi sorunları gidermenin dışında evde bulunmakta olan küçük bir çocuğun da aile şefkatinden mahrum kaldığını Gülendâm’ın bu sözlerinden çıkarılmaktadır.

“Almanya hiç cici değil! Neredeyse patlayacağım! Annem de işten gelir, hemen işe dalar. Şimdi de giysi yıkıyor.⁸³”

Yurtdışında çalışan Türk ailelerin genelde yanlış anlaşıldıklarından, kültürlerini yeterince tanıtamadıklarından, çalıştıkları iş veya buldukları sosyal statü itibariyle daha alt seviyelerde çalışmak zorunda olduklarından Türk toplumunun kendilerini ifade edememe problemleriyle karşı karşıya gelmektedir.

“... Avrupa bizi baştan beri efendim yanlış tanıyor! Gerçekte ince bir halkızdır, bakmayın şimdi böyle kaba olduğumuza! Şimdi Avrupa’nın sokaklarını süpürdüğüme bakıp, lütfen hiç estetik inceliğimiz olmadığını düşünmeyin! Eğer düşünürseniz çok yanlış olur efendim!⁸⁴”

⁸² Aynı, S.36.

⁸³ Aynı, S.36.

⁸⁴ Aynı, S.38.

Almanların sosyal statüyü ve kültürel farklılığı gözetmeden herkes ile eşit derecede ilgilendiklerini anlatıcının ağzından aşağıdaki görüyoruz.

Dr. Wilfried Neumann 54 yaşında, çocuk kemikbilimcisi; ama ruhbilimden de anlıyor..”

“Başhekim, hekimler, hemşireler gidip geldi; Dr. Wilfried Neumann sık sık uğradı. Ona bilmeceler sordu...”⁸⁵

Almanların az konuşması nedeniyle mesafeli davrandıkları kanısı farklı bir yorumla açıklanmaya çalışılmıştır. Almanların az konuştuğu kanısı Türklerin konuşkan ve cana yakın oldukları kanısı anlatıcı yorumuyla açıklanmaya çalışılmıştır.

“Son yıllarda, sadece Mesut’ta değil, kadın erkek, Almanya’ya gelen Türklerin çoğunda böyle bir konuşma salgını aldı yürüdü. Gelsenkirchen Katolik hastanesi’nde görevli Dr. Turan’ın kanısına göre bu, emek göçü sürecinde beliren ciddi bir hastalıktır. Ruhsal, sinirsel, hem de toplumsal nedenleri vardır. Bir bakıma, ekonomik yönden geri toplumların bilinçaltında, bütçe açıklarını uzun söylevlerle kapatma tutkusuna bağlanabilir. O ülkelerde paranın sürekli değer yitirmesiyle de ilgisi vardır...”⁸⁶

Değişik ve kendince alışık olmadığı bir davranışa maruz kalmasından dolayı Mesut kendince bir cevap bulma gereksiniminden, bu durumu açıklama gereği hissetmiş ve bunu maddi olanakların rahatlığıyla ilişkilendirmiştir. Anlatıcı bu görüşü Almanların ekonomisine bağlıyor, aksine bir gelişmişlik olarak belirtiyor.

⁸⁵ Aynı, S.39.

“Almanlara dikkat etmek gerekir. Almanlara soğuk deriz, soğuk görünmeleri az konuşmalarındadır. Bir de ekonomilerinin iyi olmasından. Çok konuşmaya gereksinimleri yoktur. Dünya gerçekten öğrence doludur..⁸⁷”

Öykü bize göstermektedir ki, Almanya’daki Türk İşçilerinin genelde maddi sıkıntılar yüzünden birden fazla işte çalışma zorunluluğu sonucunda aile ile ilgilenmenin güçlüğü gözümüzü çarpmaktadır. Aile içi sorunların dışında ulusal imgeler de pekiştirilmektedir, örneğin Almanların başka kültür ve topluluktan insanlara karşı olan mesafeli davranışları buna örnek verilebilmektedir.

4.6. “Semizotu”

Öykü kahramanı Metin, Batı Anadolu’nun Gediz yakınlarındandır, vatan hasreti çekmektedir, memleketinin kırlarını ve bahçelerini görme arzusuyla yanıp tutuşmaktadır. Metin, eşi Fatma, çocukları Taylan ve Deniz ile Almanya’da yaşamaktadırlar. Metin ve en yakın arkadaşı Müslüm aynı yerde büyümüş ve Almanya’nın Roth şehrinde aynı fabrikada çalışmaya başlamışlardır. Ancak Metin ve Müslüm’ün yıllara dayanan arkadaşlık ve dostluklarına rağmen zamanla aralarında bir tür çekememezlik doğmuştur. Bu durum daha çok öykü kahramanı Metin’in arkadaşı Müslüm için söylenebilmektedir. Bu öyküde, Alman imgelerine değil de, daha çok Türkler arasında kendini gösteren kıskançlık ile özeleştirici durumlarına rastlanmaktadır.

Metin, Müslüm

Fatma

4.6.1. Öyküdeki Türk ve Alman Kültürel İmgeleri

⁸⁶ Aynı, S.38.

⁸⁷ Aynı, S.40.

Almanya’da çalışan Türkler arasında sıkça gördüğümüz, kıskançlık duygularını çok güzel yansıtan bir örnek teşkil etmektedir alıntı. Bir insanlık davranışı olarak da algılayabilmemize karşın, birbirlerine çok yakın olan ve dostluk ilişkileri besleyen iki arkadaş arasında olağan olmayan bir durumdur bu kıskançlık.

“Düğün değil, bayram değil, Metin yurda neden gitti? Onun ansızın çekip yurda gitmesi, kablo fabrikasında herkese, en çok da yakın arkadaşı Müslüm’e dert oldu. Acaba yeni bir ev mi alıyor? Yoksa denize yakın, turistik tatil sitesi yapmaya elverişli bir arsa mı buldu? Değilse niçin fırlar gider birden? Öyle “Ben gidiyorum, geliyorum!” diye haber vermedi.”⁸⁸

Ancak Almanya’ya geliş nedeni olarak belirtilen “Geçinme ve Ekmek Parası” gibi kavramlar, zamanla açgözlülüğe dönüşmektedir. Devam eden satırlarda da; “bir süreliğine” Almanya’ya gelişin ardından buradan ayrılmanın ne denli güç olduğu ve Türk insanının artık buradan kopamadığı anlatılmaktadır.

“Sözde üçer, dörder yıl kalıp döneceklerdi. Yıldan yıla derine kök salıyorlar elin yurdunda...”⁸⁹

Bu ülkeye gelişlerinden bu yana yıllar geçse de vatan özlemi hala işçilerimizde kendini hissettirmektedir. Bu en azından 1. ve 2. nesil için geçerliliğini sürdürmektedir.

“Mala mülke yatıranlar ölmeyecek mi ? Yurt bu be! Hiçbir şeye benzemiyor özlemi!”⁹⁰

Yine de sıklıkla görülen çalışıp didinmek ve gayrimenkule yatırım yapmak, hayatı yaşamak için değil mal mülk sahibi olmak için “çalışmak” mantığına rastlıyoruz Türk

⁸⁸ Aynı, S.41.

⁸⁹ Aynı, S.42.

⁹⁰ Aynı, S.42.

işçilerinde. Ayrıca burada çalışkan Alman imgesine de rastlıyoruz ve kazandıkları paraları biriktirip, bununla tatil yapmak gibi insani gereksinimlerini giderdiklerini görüyoruz. Ancak, aynı yaklaşımı veya mantığı hikaye kahramanı Müslüm veya diğer birçok Türk işçisinde göremiyoruz. Asıl vurgulanmaya çalışılan da; aynı emek, aynı kazanç ama farklı kültürlerdeki farklı sonuç, düşünce ve yaklaşımların Alman okuyucusuna aktarılmasıdır

“Onun akli, düşüncesi, Almanlar gibi çalışıp para kazanmak, kazandığını biriktirmek, bununla İspanya adalarına ya da Güney Fransa’ya tatile gitmek yerine, yurttan arsa, dükkan, apartman katı almaktaydı. Müslüm kurtuluşu malda mülkte görüyordu.”⁹¹

Kısaca söylemek gerekirse, öyküde Almanya’daki Türk işçilerinde görülen vatan hasretine, ayrıca sıklıkla rastlanan aynı topluluk içerisinde yaşamalarına ve birbirlerine maddi anlamda bir çıkarları olmamasına rağmen kıskançlık ve maddi çatışmalara rastlamaktayız.

4.7. “Cümlenin Berberi”

Bulacak’ın Bozat köyünden Almanya’nın Mülheim şehrine çalışmaya gelen Naci Tekdemir’in başından geçen olaylara rastlıyoruz bu öyküde. Eşi Nebile ile yaşamaktadır, öyküyü farklı kılan ise bu öyküde Türk kadını imgesini rastlıyor olmamızdır. Nebile ile alışık olmadığımız ; eşine gerektiği zaman karşı çıkabilen, akıl verebilen, şakalaşabilen bir Türk kadını portresi çizilmektedir. Memleketinde toprak işleriyle uğraştıktan sonra berberliğe soyunan ve bu işi severek yapan, Almanya’da bir fabrikada vinç operatörlüğü yapmasına karşın berberliği halen bir hobi olarak sürdüren Naci Tekdemir’in, uğradığı iş kazası ve ardından gelişen olaylara tanık oluyoruz.

Naci Tekdemir,
Nebile, Doktor Löwen,

⁹¹ Aynı, S. 48.

4.7.1. Öyküdeki Türk Kadın İmgeleri

Eserin temasında, pek sık görülmeyen Türk kadını imgesine rastlamaktayız, genelde cahil, kapalı pek konuşkan olmayan kadın imgesinin yerine, burada; eşiyle cüretkar ve esprili, ancak yine de okur- yazarlığı olmayan bir kadın imgesi söz konusudur.

“Sildi Naci Usta'nın terini. Tam poposuna şaplak atardı: “Kalk namazını kıl teyzoğlu!” Şakalı davranışlarını severdi. “Bu karı benim dünyamı şeneltti, Allah bin bin razı olsun!” derdi. On dört ay büyüktür Naci'den. Benim yaşıma gel, seni bir daha evereyim! der.

“Böyle takılgan, sokulgan kadın Avrupa'da yoktur! Olsa da Nebile kadar olamaz!”⁹².

Öyküdeki kadın imgesinden farklı olarak kültürel imgelere rastlamaktayız. Genelde Almanya'daki disiplinli ve aşırı çalışma temposuna ayak uydurmakta zorlanan Türk işçilerinin bir davranış biçimi olan Türkçe küfretme aşığıdaki alıntıda da dolaylı olarak belirtilmiştir.

“... Meister'a hastir çekmedim..”⁹³

Yine bu öyküde, Almanya'da çalışan gurbetçilerin vatan hasreti, pişmanlık ve genelde köy yerinden kalkıp gelenlerin - Almanya'da makinalaşmaktan kaynaklanan - doğa tutkusu ve özlemi görülmektedir:

“...Örneğin bende fikir uzun, akıl kısadır. Eşit olsa burada bu kadar durmaz, dönerdim yurda. Düşmezdim bu durumların, Unfall'lerin içine. Oturdum Bozat'ta fındıklarımın başına. Temiz havada mis gibi, bahçe işleri varken gelinir mi bu dumanların içine?”⁹⁴..

⁹² Aynı, S. 78.

⁹³ Aynı, S.76.

⁹⁴ Aynı, S.77.

Aşağıdaki alıntıda, Almanlar hakkında artık klasikleşmiş olarak algılayabileceğimiz bir imge olan “ciddiyet”e rastlıyoruz, ancak bunun dışında bir Türk tarafından yapılan esprinin de farklı bir kültüre mensup olan bir Alman tarafından anlaşılmadığını da görüyoruz.

“Doktor Johannes Löwen’in eliyle başındaki:

“Ne yaptın saçlarını?”

“Benim eşim geçimsizdir efendim. Deli deli konuşur. Hiç rahat vermez. Her sözüne sinirlenirim. Döküldü bu yüzden. Tabii birazını da kendim yoldum öfkeden!”

Ciddi insanlar ya bunlar; gerçek sandı. İnandı...⁹⁵

“Ciddiyet” dışında yine Almanlara atfedebileceğimiz -“emirlere uyma” ve “kuralcılık” - imgelerine de rastlıyoruz;

“Tarağımı ver!” dedi Karl Heinz’a. Verdi. “Kalk!” dedi. Kalktı. “Otur şu sandalyeye!” Oturdu. Alman değil mi, buyruk duydu mu gerekeni yapıyor.

“Olmaz, sen berber değilsin; bozarsın!”

“Otur diyorum sana! Ben cihan berberiyim! Bileydim diplomamı getirirdim!”

“Diploma sözünü duyunca Karl Heinz gevşedi, upuslu oturdu. Traş bitesiyse sesini çıkarmadı”.⁹⁶

Sürekli bir önyargı ile yaklaşılan diğer toplumlara mensup bireyler, aslında “iyilik” ve “hoşgörü” gibi duygulara maruz kaldıklarında birbirlerinden hiç de farklı olmayan davranışlar sergilediklerini ve önyargıların ne kadar yanlış ve tutarsız olduğunu da bu öyküde farkediyoruz;

⁹⁵ Aynı, S.79.

⁹⁶ Aynı, S.80.

“Kuhlen Sokakta’taki eve hala görüşmeci akıyor. Sigara içmediğini biliyor, onlar da içmiyorlar. Hasta yoklamaya geldiklerinin ayırında, fazla oturmadan kalkıyorlar. Yunanlı, İspanyol, İtalyan arkadaşlar geliyor. Belki hepsinin saçlarını kesmedi. Nasıl anımsayabilir? Çok zor bu. Geliyorlar. İyilik görenler değil, görmeyip duyanlar da geliyor”⁹⁷.

Kısaca söylemek gerekirse, diğer öykülerde olduğu gibi Alman imgesi olarak ciddiyete rastlıyoruz. Ancak diğer öykülerden farklı olarak kadın imgesi az da olsa bu öyküde geçmektedir. Vatan hasreti ve köy yerine duyulan özlem bu öyküde görülmektedir.

4.8. “Evelyn”

Öyküyü, evlenip boşanan tipik bir Alman ailesinin tek çocuğu olan, anne ve babasının ayrılmasına bir anlam veremeyen, ayrı yaşayan anne ve babası arasında gidip gelmeler sonucunda ikisi arasındaki davranış ve tutum farklılıklarını çocuk yaşta Evelyn’in sözleriyle dinliyoruz. Katı bir disiplinle yetişmiş annesinin baskılarına ve annesinin Evelyn’i belli davranış kalıplarına koymak istemesi ile, bunun tam tersi olarak rahat ve gönlünce yaşamayı ilke edinmiş babası arasındaki farklar bu öyküde sıkça geçmektedir.

Evelyn,

Anne, Baba,

4.8.1. Öyküdeki Alman Aile İmgeleri

Bu hikayede bir Türk imgesine rastlamamamıza rağmen Alman aile yapısı hakkında fikir sahibi olmakla beraber Türk ve Alman evlilik anlayışına ve kültürel farklılığına

⁹⁷ Aynı, S. 82.

rastlanılmaktadır. Türk aile yapısında görülmeyen bir durum olmakla beraber, nikahsız çocuk sahibi olmak Alman veya Batı aile yapısında sıklıkla rastlanan bir durumdur. Böyle bir durum Türkler için bir utanç kaynağı olarak algılanırken, aşağıdaki alıntıda da görüleceği üzere bu Almanlar için olağan bir durum olarak görülmektedir.

“Nikah salonundan bebek arabasını sürerek çıktılar. O yıllar Almanya’da böyle olabiliyordu; insanlar nikahlanmadan birlikte yaşar, yatar kalkar, kimileyin bebekler doğuverirdi. Bebek doğsa da, doğmasa da; bunlar geçinebilir mi, geçinemez mi? İki insan birbirini sınırdı”⁹⁸.

Aile kurmada bu esnekliğe rastlamamıza rağmen çocuk yetiştirmede aile içi katı tutumlara, özellikle “kuralcılık” imgesi göz önüne serilmektedir.

“... Ancak deliler sokaklarda dondurma yalayarak tiyatronun önüne kadar gider.

Annenin zihninde yan yana dizili kalıplar vardır, Evelyn’i o kalıplara uydurmak ister. Konuşturmaz, tartışmaz. Çocuk, büyükler ne derse onu yapmalıdır. “Muss!” der, yani –meli, -malı! Demektir. Anne “muss!” dedi mi, dediğini yaptırır”⁹⁹.

Evelyn’in ayrılmış olan anne ile babası arasındaki davranış farklılığı – babanın daha rahat, örneğin yolda yürürken dondurma yemesi veya şakalaşması gibi - çocuğu pek olumlu etkilemediği aşikardır, ancak anne ve babası beraber yaşayan diğer çocuklarda da katı bir disiplin anlayışının olduğu ve çocukların da bu eğitim anlayışından rahatsız olduğu takip eden alıntıdan anlayabilmekteyiz.

⁹⁸ Aynı, S.91.

⁹⁹ Aynı, S. 94.

“.... Hiç kesmez, hiç alay etmez, imrenmeyle dinler hepsi. Arada, “Aah, bizim de ana babamız seninki gibi boşanmış olsa!” diye iç çekerler”.¹⁰⁰

Özetle söylemek gerekirse, diğer öykülerden farklı olarak bir Türk ailesi konu olarak işlenmemektedir. Bir Alman ailesinin başından geçen olaylar işlenmektedir. Almanlara ithaf edilen zayıf aile bağları ve bireyler arası ilişkilere bu öyküde rastlanılmaktadır.

4.9. “Güz Dayağı”

Öykü, Almanya'nın Calw isimli küçük bir şehrinde geçmektedir. Öyküde, son yıllarda Avrupa'nın her köşesini, özellikle Almanya'yı saran yabancı düşmanlığı sonucunda Almanya'nın Calw şehrinde yaşayan Türk azınlığının bu durum karşısında kendi aralarında gerçekleştirmeyi düşündükleri bir otokontrol mekanizması çerçevesinde başlarına gelen olaylar anlatılmaktadır. Öykü, Türklerin, kendilerine zarar verecek korkusuyla, kendilerini Neo-nazi sandıkları için kavga ettikleri Almanların aslında sadece askere gitmeden önce bir birahaneye eğlenmeye gitmiş Almanlar olduklarını öğrendikten sonra gelişmeye başlamıştır. Olay sonrasında Almanların daha duyarlı oldukları ve bu durumu sadece kültürlerin birbirini tanımadıklarından ve eğitim yoluyla giderilebileceği dersinin veriliyor olması, ancak Türklerin buna itibar etmemiş olması da dikkat çekmektedir.

Alanyalı Arif, Ulubeyli Cafer, Herr Geldermann,

4.9.1. Öyküdeki Türk ve Alman Kültürel İmgeleri

İmgebilim ve psikoloji alanında “Yabancı korkusu veya bütün yabancılarda özellikle tanınmayanlara karşı duyulan korku olarak tanımlanan Xenophobia”¹⁰¹ sonucunda Almanya'da gerçekleşen ve vahim sonuçlar doğuran ırkçılık saldırıları Türkleri infiale ve korkuya sürüklemiştir. Ancak her zaman önyargılar sadece Alman toplumu için geçerli

¹⁰⁰ Aynı, S.96.

olmamaktadır. Bu öyküde Türkler askerlik görevini yapmakta olan bir grup Alman gencini, Nazi sempatzanı olarak görüp saldırması sonucu gelişen olaylar, anlatılmaktadır. Önyargılarına yenik düşen taraf bu defa Türkler olmuştur.

“... Urwald Biraevi'nin kapısından giren dazlakları görüverdiler. İki taneydiler. Tamam, başları usturayla kazınmış ya da sıfıra tutulmuştu. İri birer izbanduta, daha doğrusu ayıya benziyordular. Ayaklarında uzun konçlu, çizme benzeri fotinler vardı”¹⁰²

Almanlara karşı takınılan olumsuz tavır ve davranışlara rağmen; şiddetin şiddetle cezalandırılmayacağı ve önyargıların ancak eğitim ve karşılıklı anlayışla giderilebileceği ifade edilmektedir;

Gerçekte Herr Geldermann'a göre yapılacak iş, hepsini suçüstü mahkemesine çıkarıp yargılatmaktır. Ama alay komutanı işin eğitim yoluyla düzeltilmesini gerekli görüyor.”¹⁰³

Bu duruma rağmen, eğitimsizlikten kaynaklandığını söyleyebileceğimiz ve suçlu olunmasından kaynaklanan utanma duygusunu da bu öyküde bir Türk imgesi olarak gösterebiliriz.

“Saldırıya katılan Türkler'den kimse yok; hiçbiri gelmemiş”¹⁰⁴

Özetle söylemek gerekirse, ırkçılık sonucu ortaya çıkan korkuları gidermek için Türk toplumunun başından geçen trajikomik durumlar anlatılmaktadır. Diğer öykülerden farklı olarak burada Almanların bazı durumlara karşı hoşgörülü davrandıkları, Türklerin ise bu duruma kayıtsız kaldıklarına ve kendi kabuklarına çekildikleri görülmektedir.

¹⁰¹ Wierlacher, *Ön.ver.*, S.162-163.

¹⁰² Fakir Baykurt, *Ön.ver.*, S. 104.

¹⁰³ Aynı, S.109.

¹⁰⁴ Aynı, S.110.

4.10. “Mutlu Mustafa”

Öyküde, Hollanda'nın Arnheim şehrine çalışmaya gelmiş, önceleri başkalarının yanında çalıştıktan sonra kendi dükkanını açan Mustafa Cingöz'ün Fakir Baykurt'la tanışması ve bir günlük konuşma sonrasında aralarında oluşan arkadaşlığı anlatmaktadır. Mustafa Cingöz, İbrada'nın İlarma köyünden Almanya'ya çalışmaya gelmiştir, pizzacılık yapmaktadır ve ayrıca kendince yazılar yazmaktadır ki Fakir Baykurt'un dikkatini çeken de budur.

Mustafa Cingöz, Fakir Baykurt

Gerard Erdbrink

4.10.1. Öyküdeki Milliyetçi Türk İmgeleri

Yurtdışındaki Türk imgesinin halen önyargılarla bezenmiş olduğunu ve maalesef Türklerin halen ikinci sınıf vatandaş muamelesi gördüklerine tanık olmaktadır bu öyküde. Ancak buna tepki olarak da milliyetçi duyguların ön plana çıktığı görülmektedir:

“..., kendisini sekiz yıl çalıştıran İtalyan patronunun bir gün bile aşevine girmediğini, doyumevinde çalışanların hepsinin Türk, pizzadan başka bütün yemeklerin Türk yemeği olduğunu, ama adının İtalyan olmayı sürdürdüğünü, patronunun “Türk adı verirse müşteri gelmez!” dediğini, buna çok bozulduğunu, çok dış gıcırdattığını anlatıyor.”¹⁰⁵

¹⁰⁵ Aynı, S. 140.

Dostluk kavramının Türklerde veya en azından Doğu kültüründe farklı bir yere sahip olduğunu, bunun da çoğu zaman Batı toplumlarında pek anlaşılmadığını bilinmektedir. Ayrıca Türklerin dostluğu çalışmaya nazaran ön plana koydukları takip eden alıntıda da görebilmekteyiz.

“Mustafa için üzülüyorum. Çünkü işi var. Şu an müşterinin gelme zamanı. Hemen doyumevine dönse iyi olacak.” “Sözünü bir yerde noktala, Mustafa!” diyorum. Anımsatıyorum, iş önemli. Bize ayırdığı zaman yeter. Buralara aylıklık etmeye değil, çalışmaya geldik. Üç kuruş kazanıp işini geliştirmesi gerekir”.¹⁰⁶

Yukarıdaki öyküden de anlaşılacağı üzere, Türklere hala batı toplumlarında önyargıyla yaklaşıldığını, Türklerin bulunduğu veya işlettikleri mekanların 2. sınıf olmalarından dolayı Türk kültürünün ön plana çıkartılmak istenmediği görülmektedir. Ancak Türklerin de bu durum karşısında bir şey yapmadıklarını aksine milliyetçi duyguları kamçılamanın ötesine gidilemediği anlaşılmaktadır.

4.11. “Hans Hocagil”

Öyküde, Herrenberg’te İşçi Derneği Yönetim Kurulu’nda çalışan Giresunlu İbrahim’in, Prof. Hans Bühler ile tanışıp evine kiracı olmasından sonra aralarında arkadaşlık ve komşuluk ilişkilerini anlatmaktadır.

Giresunlu İbrahim, Profesör Hans Bühler

4.11.1. Öyküdeki Türk ve Alman Kültürel İmgeler

Önyargı ve kalıpyargıların ortaya çıkmalarının ve giderilememelerinin sebeplerinden başlıcası o kültürle mensup kişilerin bunu gidermek için bir çaba sarfetmeyip ilk

¹⁰⁶ Aynı., S.141.

hareketi karşı taraftan beklemesidir. Her ne kadar kalıpyargılar katı bir kanaat formunda olsa da bunları giderebilmek için kişisel deneyimleri devreye sokmak gerekmektedir ki bu önyargı ve kalıpyargılar giderilebilsin. Aşağıdaki alıntıda da bu girişim yapılmadığı vurgulanmaktadır:

“...hem de ortalığa pek çıkmadığı için Herrenberg’in içinde çok tanınmıyor. Hele buradaki yabancı işçiler arasında hiç bileni yok. Bir kusur varsa karşılıklı. Yabancı işçiler de kendilerinin dostu olacak Almanları tanımak için yeterince çaba harcamıyor”¹⁰⁷

Karşılıklı anlayışın ve önyargılardan arınmak gerektiği belirtilmesine karşın, yine de birtakım kalıpyargıları kırmak oldukça zordur;

“Ben Mönchberg’te bir ev yaptım. Çok çocuğu olan yabancı bir aileyi yanımıza kiracı almak istiyorum...”
İbrahim’in Almancası iyi. Gene de kuşkuya düştü; acaba yanlış mı anladı? Çünkü gömütlükte ölülerin bile bildiği, Almanlar kessen yabancı işçiye, onlar içinde Türke, hele çok çocuklu olana ev vermiyor...”¹⁰⁸

Bazen önyargılara karşı kişisel tepkiler, sosyal hareketi başlatabilmek için bir kıvılcım görevini yürütebilir. Takip eden alıntıda da görüleceği üzere, Profesör Bühler, kendine göre yabancı düşmanlığına bir tepki göstermektedir, böylece var olan yargıları düzeltme amacını gütmektedir.

“Bu benim kendi yurttaşlarıma bir tepkimdir!” diye açıkladı Profesör Bühler. “Çünkü ben Almanya’da bir yabancı dostu olmaya çalışıyorum. Bunu davranışım ile göstermek istiyorum.”¹⁰⁹

¹⁰⁷ Aynı, S. 162.

¹⁰⁸ Aynı, S.162-163.

¹⁰⁹ Aynı, S.163.

Türklerin Almanlar hakkında yerleştirdikleri bir diğer imge de Almanların söylenen bir söze hemen inanmalarıdır. Ancak bunda Almanların saflığından değil de Türklerin açıkgozlu geçinmeleri düşüncesinin yattığını düşünmek olasıdır;

“Almanların bir yanı da budur. Bir söz söyledin mi inanırlar. Deneyimlerine göre İbrahim bunu iyi biliyor. Yok dediyse yoktur...”¹¹⁰

Bu öyküde, bir diğer ve son önyargı da Almanların eşlerinin (kadınların) sözlerinden çıkmadıklarıdır. Ancak Türkler tarafından bunun iyi bir davranış ve meziyet olması düşünülmesi gerekirken, aksine bir zafiyet belirtisi olarak lanse edilmektedir.

“Oturduğu koltukta biraz ardına devrildi İbrahim. Düşünür gibi yaptı. “Bunu kendi başıma karar veremem!” dedi. Almanların nasıl hanım sözünden çıkmadığını biliyor. Hem de çıkmayan erkeklere değer veriyorlar.”¹¹¹

Öykü bize göstermektedir ki, birtakım ön ve kalıpyargılar insanların gayreti ve bireysel çabalar olmadan giderilemez. Ancak yine de bu tarz girişimlerde Türklerin kayıtsız kaldıklarını ve yapılması gerekenleri karşı taraftan beklediklerini görülmektedir.

¹¹⁰ Aynı, S. 164.

¹¹¹ Aynı, 164.

5. ÖYKÜLERDEKİ İMGE YOĞUNLUKLARI

Bu çalışmada Fakir Baykurt'un "Telli Yol" adlı eserindeki Türk ve Alman imgeleri her bir öykü ayrı ayrı ele alınarak incelenmiş ve açıklanmıştır. Ancak, incelediğimiz öykülerde tespit edilen Türk ve Alman imgelerinin okuyucu için bir fikir bütünlüğü sağlayabilmesi için bu imgeler kültürel, ulusal, din ve kadın imgesi başlığı altında toplanmıştır.

Kültürel imgeler:

Ayrı bir başlık altında ayrıntılı bir şekilde tanımlamaya çalıştığımız kalıpyargıları, bir defa daha açıklamak gerekirse; toplum tarafından kişiye aktarılan ve kırılması veya değiştirilmesi neredeyse imkansız katı kanaatlerdir, şeklinde tanımlamıştık. Fakir Baykurt'un "Telli yol" eserindeki bütün öykülerde kalıpyargılara sıkça rastlamaktayız.

Bunlara kılık-kıyafet örneğini vererek başlayacak olursak, Almanlar Türkler arasında sürekli düzgün giyimli ve dış görünüşlerine önem veren bir millet olarak bilinmektedir. Diğer taraftan Türk toplumu da bunu aksi olarak işaret edilmektedir

Giyileri her zaman temizdi. Öyle biri bizim Kars'ta yoktu! Bilmiyorum Ankara'da, İstanbul'da var mıydı? ¹

¹ Aynı, S.49-50.

Çerçevesiz gözlüğüyle bir parıltı gibi yürüyor. Düzgün traş olmuş, temiz gözlük giymiş gene.²

On feniği bağışlamaz Alman! Almanda din iman çoktur, ama acıma hiç yoktur!
Alman'ın eline düşme!³

“Öbür resimlerin de iyilerinden seçip “Bunları alabilirim!” diye iki mark çıkarıp uzatmasın mı?”⁴

Parasal konularda Almanların ne denli hesaplı oldukları ve konusunda bir kalıpyargıya yukarıdaki alıntılardan anlayabiliriz. Diğer taraftan duygusallık konusunda önyargılara verebileceğimiz örneklere de bu öykülerde sıkça rastlamaktayız.

Önyargı ise daha önce de tanımladığımız üzere daha çok bir davranış formudur ve kişisellik arz etmektedir.

Almanların soğuk ve mesafeli davranışları Türklerin ise tam aksi yönde sıcakkanlılık ve samimiyet duygularına veya beklentilerine bu eserden güzel bir örnek verebiliriz.

Paydosta, fabrikanın ağzındaki park yerinde duran otomobile kadar birlikte yürürler. Werner biner, içerden elini sallayarak “Tschüss!” der. “Bin arkadaş, bize gidelim, hem biraz dolaştırayım seni!” demez. ...

İki yıl geçti, bir kez “Buyur arkadaş! Çıkmadı Werner’in ağzından, Cabir onca çağırdı,...”⁵

İnsanın güzelliği otomobilin güzelliğiyle kıyaslanamaz. O yüzden saçma. İnsanın ruhu var, dili var, aklı var. Dostluğu, arkadaşlığı var...⁶

² Aynı, S.28.

³ Aynı, S.56.

⁴ Aynı, S.13.

...Onlar yalnızca kendi işini düşünür. Hem de onlar ne olsa uygar insanlar; yerliyi yabancıyı daha çok soyadıyla çağırır.⁷

Herr Bertin bu bolkepçe karşılığa aldırış etmeden yürüdü gitti: “Yok bir haber...” dedi sadece.⁸

Almanların dış görünüşleri dikkat ettiklerine dönük önyargı dışında buna bağlı olarak fiziksel görünüşe verdikleri önem de bu bağlamda sayılabilir.

Karım şişmanladı, figürleri bozuldu. Başlangıçta biraz dolgun olmasını ben de istemiştim. Ama aşırı şişmanladı. Yüzü de buruştu. Sonra takma dişler filan...⁹

Almanlarda bu imgeler göze çarparken Türklerde tam tersi olarak fiziksel görünüşün dışında ruh güzelliğine verilen önem belirtilebilir.

İnsanın güzelliği otomobilin güzelliğiyle kıyaslanamaz. O yüzden saçma. İnsanın ruhu var, dili var, aklı var. Dostluğu, arkadaşlığı var...¹⁰

Figürler diyorsunuz. Çok önemli mi? Ben insanda başka değerlere de önem veririm. Örneğin tatlı dilliyse, güleryüzlüyse, alçak gönüllüyse, temizse, dost canlısı ise de güzeldir.¹¹

Almanların Türk yemeklerine ve yemek kültürüne dönük dikkat çekici bir önyargı da aşağıda verilmiştir.

⁵ Aynı, S.11.

⁶ Aynı, S.30.

⁷ Aynı, S.61.

⁸ Aynı, S.28.

⁹ Aynı, S.30.

¹⁰ Aynı, S.30.

¹¹ Aynı, S.30.

“... kendisini sekiz yıl çalıştıran İtalyan patronunun bir gün bile aşevine girmediğini, doyumevinde çalışanların hepsinin Türk, pizzadan başka bütün yemeklerin Türk yemeği olduğunu, ama adının İtalyan olmayı sürdürdüğünü, patronunun “Türk adı verirse müşteri gelmez!” dediğini, buna çok bozulduğunu, çok dış gıcırdattığını anlatıyor.”¹²

Ulusal İmgeler:

“... mavi gözlü çocuklarını kucağıma alır bir iki hoplatırım..”¹³

“... kara bıyıklı Türklere bakıyor.”¹⁴

Özellikle fiziksel görünüş konusunda Türk toplumu tarafından Avrupalılar ve Almanlar sürekli olarak sarışın ve mavi gözlü olarak bilinmekte ve algılanmaktadır. Diğer taraftan yukarıda verilen alıntıdan da anlaşılacağı üzere batı toplumları açısından Türkler sürekli olarak kara bıyıklı, koyu tenli kalıpyargıları ile ifade edilmektedir.

Ulusal imgeleri besleyen bir diğer kalıpyargı örneği de bu eserdeki öykülerde sıkça geçen disiplin ve ciddiyettir.

“... Kendileri metalden dökülmüş gibi ciddi duruyor.”¹⁵

“ Ciddi insanlar ya bunlar; gerçek sandı. İnandı...”¹⁶

¹² Aynı, S. 140.

¹³ Aynı, S.12.

¹⁴ Aynı, S.53.

¹⁵ Aynı, S.53.

¹⁶ Aynı, S.79.

Annenin zihninde yan yana dizili kalıplar vardır, Evelyn'i o kalıplara uydurmak ister. Konuşturamaz, tartıştırmaz. Çocuk, büyükler ne derse onu yapmalıdır. "Muss!" der, yani -meli, -malı! Demektir. Anne "muss!" dedi mi, dediğini yaptırır".¹⁷

Din İmgesi:

Öykülerde geçen bir diğer imge de yazar Fakir Baykurt'un sosyal ve siyasi kişiliğinden ötürü bir nevi eleştiri getirerek öykülerinde dile getirdiği din imgesidir. Yurtdışında çalışan Türk işçilerinin ait oldukları sosyal grup ve maruz kaldıkları din sömürüsü gösterilmeye çalışılmıştır. Ancak bir nevi özimgе olarak da nitelendirebileceğimiz Türk toplumundaki durum aşağıdaki alıntılarda gözler önüne serilmektedir.

"Bir Müslüman, bir Hıristiyan'ın cenazesine gidemez! Köln'de bir Hoca'dan duydum ben bunu! Gavurun törenine giden, yükleneceği günahın altından kalkamaz! Köln'li Hoca, Kuran'dan ayet okudu, kanıtlar sıraladı. Cumaları camiye gitsen, bunları sen de duyarsın!"¹⁸

Bu alıntıda görüleceği gibi "gavur" gibi olumsuz içerikli betimlemeler vardır. Dinler arası farkın olması kaçınılmaz olmasına rağmen hıristiyanlığın hoşgörülü olarak islamın ise tutucu bir kimliğe büründürülmesi bu alıntılardan anlaşılmaktadır.

"Kemal Ağabey, üç adımdan fazla yanaşma! Çekil biraz!"¹⁹

"Şu dünyada en az otuz yıl namaz kıldım, doğru dürüst Müslüman olamadım da, bir kezcik Hıristiyan gömütlüğüne gidince mi gavur oldum Nizamettin Efendi? Hem de iyice düşün taşın, ondan sonra yanıt ver bana: O kadar kolay mı gavur olmak?"²⁰

¹⁷ Aynı, S.94.

¹⁸ Aynı, S.52.

¹⁹ Aynı, S.53.

²⁰ Aynı, S.54.

Kadın İmgesi:

Eserde gözümüze çarpan bir diğer imge de kadın imgesidir, daha önce belirttiğimiz Almanların soğuk ve mesafeli davranışlarının tam aksi örneğini Türk kadınında görüyoruz. Türk ve Alman kadının imgelerine birer örnek vererek bu durumu gözler önüne serebiliriz.

“Böyle takılğan, sokulğan kadın Avrupa’da yoktur! Olsa da Nebile kadar olamaz!”²¹.

Türk kadınında görülen samimiyet ve sıcakkanlılığa karşın Alman kadınında görülen sert, katı ve disipline etme davranışları aşağıdaki alıntıda görülmektedir.

Annenin zihninde yan yana dizili kalıplar vardır, Evelyn’i o kalıplara uydurmak ister. Konuşturamaz, tartıştırmaz.²²

Yukarıda belli başlıklar altında toplanmaya çalışılan Türk ve Alman imgelerini incelediğimizde Türk imgelerinin daha çok kültür içerikli Alman imgelerinin ise ulusal içerikli oldukları görebilmekteyiz. Yine de Türk ve Alman imgeleri bazı farklılıklar gösterse de genelde yukarıda belirtilen başlıklar altında toplanabilir.

²¹ Aynı, S. 78.

6. SONUÇ

Birinci bölümde, çalışmada asıl amacını oluşturan ve sık sık kullanılan imgebilim, imge, kalıpyargı, önyargı ve klişe terimleri tanımlanmıştır. Bu kavramların birbirleri ile olan ilişkileri, benzerlik ve farkları tanımlanmıştır. Sözü edilen kavramların gerçekte edebiyat bilimi içerisinde geçen ancak edebiyat bilimine ait kavramlar olmadığı ve disiplinler arası kavramlar olduğu belirtilmiştir.

İkinci bölümde, Alman ve Türk imgesinin tarihsel gelişimi ele alınmıştır, tarih süreci içerisinde Türk ve Alman imgelerinin neler olduğu bunları etkileyen unsurlar ve sonuçları edebi eserler çerçevesinde araştırılmıştır.

Üçüncü bölümde, niçin Fakir Baykurt ve eseri “Telli Yol” bu çalışmada konu ediliyor sorusuna da edebi kişiliği ile beraber açıklık getirilmeye çalışılmıştır. Edebi kişiliğini ikincil kaynaklardan yazarlar ve araştırmacıların görüşleri ile yazarın hayatı boyunca verdiği eserler belirtilmiştir.

Dördüncü bölümde ise “Telli Yol” eserinde ele aldığımız 11 öykü imgebilim bağlamında tek tek incelenmiştir. Öykülerdeki İmgeler, kalıpyargılar ve önyargılar tespit edilmiştir.

²² Aynı, S. 94.

Beşinci bölümde, incelenen öykülerdeki imgeler yoğunluklarına göre belli başlıklar altında toplanıp okuyucu için bir fikir bütünlüğü sağlanmaya çalışılmıştır. Bunlar; Kadın İmgesi, Kültürel İmgeler, Din İmgeleri vb. Çalışma sonucunda da Alman Dili Eğitimi alan öğrencilerin kolaylıkla anlayabileceği ve inceleyebileceği Fakir Baykurt'un 22 öyküden oluşan bu eseri aracılığıyla, Türk ve Alman imgelerine eleştirel bir bakış sunabileceği ve bu çalışmanın imge bazında incelenen eserlere kaynaklık edebileceği sonucuna varılmıştır.

KAYNAKÇA

Ağaçsapan, Asuman. **Stereotype und Vorurteile im Türkischen und im Deutschen**, Anadolu Üniversitesi, Eğitim Fakültesi Yayınları No:55, Eskişehir, 1999.

Akbulut, Nazire. **Das Türkenbild in der neueren deutschen Literatur 1970-1990**, Verlag Köster, Berlin, 1993.

Akşit, Niyazi (Haz.). **A'dan Z'ye Tarih Ansiklopedisi**, Serhat Dağıtım, Cağaloğlu – İstanbul.

Andaç, Feridun. **Anadolu Aydınlanmacısı Fakir Baykurt**, Evrensel Basım Yayın, Birinci Basım, Haziran 2000, İstanbul

Aydın, Kamil. **Karşılaştırmalı Edebiyat – Günümüz Postmodern Bağlamda Algılanışı**, Birey Yayıncılık, Mayıs 1999, İstanbul.

Aytaç, Gürsel. **Karşılaştırmalı Edebiyat Bilimi**, 1. Baskı, Gündoğan Yayınları, Ankara, 1997

Baykurt, Fakir. **Telli Yol**, Papirüs Yayınevi, İstanbul, 1998

Beller, Manfred. “Vorurteils – und Stereotypenforschung-Interferenzen zwischen Literaturwissenschaft und Sozialpsychologie”, **Perspektiven und Verfahren interkultureller Germanistik**, Udicium Verlag, München.

Bilgegil, Kaya. **Rönesans Çağı Cihan Edebiyatında Türk Taktirkarlığı**, Atatürk Üniversitesi Basımevi, Erzurum, 1973.

Cevizoğlu, Hulki. **Eşekli Kütüphaneci Fakir Baykurt'la Birkaç Saat**, Aksoy Yayıncılık, 1. Baskı, Nisan 2000.

Çakıroğlu, Ekrem. **Tanzimat'tan Bugüne Edebiyatçılar Ansiklopedisi**, Cilt I, YKY Yayınları, İstanbul, 2001.

Dağlar, Raşide. **Fakir Baykurt'un Eserlerinde Almanlar ve Almanya**, Yüksek Lisans Tezi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eskişehir, 1988.

Dyserinck, Hugo –Syndram, Karl Ulrich. **Komparatistik und Europaforschung**, Bouvier Verlag, Bonn Berlin, 1992.

Dyserinck, Hugo. "Zum Problem der "images" un "mirages" und ihrer Untersuchung im Rahmen der Vergleichenden Literaturwissenschaft", **Arcadia**, 1, 1996.

Kocadoru, Yüksel. **Die Türken Studien zu ihrem Bild und seiner Geschichte in Österreich**, Birlik Ofset, Eskişehir, 1990.

Konstantinovic, Zoran. **Grundlagentexte der vergleichenden Literaturwissenschaft aus drei Jahrzenten**, Studien Verlag, Innsbruck-Wien-München, 2000.

Kula, Onur Bilge. "Alman Kültür Tarihinde Türk İmajı", **Tarih ve Toplum**, Aylık Ansiklopedik Dergi, İletişim yayınları, İstanbul.

_____. "Alman Kültür Tarihinde Türk İmajı II", **Tarih ve Toplum**, Aylık Ansiklopedik Dergi, İletişim yayınları, İstanbul.

_____. "Alman Kültür Tarihinde Türk İmajı IV", **Tarih ve Toplum**, Aylık Ansiklopedik Dergi, İletişim yayınları, İstanbul.

Metin, Mehmet. **Ausländerstereotypen in der Sprache**, Verlag Peter Lang GmbH, Frankfurt am Main, 1990.

Mitscherlich, Alexander. **Zur Psychologie des Vorurteils**, Cambridge- Mass. 1954.

Özyer, Nuran. **Edebiyat Üzerine**, Birinci Basım, Gündoğan Yayınları, 1994.

- Quasthoff, Uta. **Soziales Vorurteil und Kommunikation, Eine Sprachwissenschaftliche Analyse des Stereotyps**, Athenum Fischer Taschenbuch Verlag, Frankfurt am Main, 1973.
- Riemann, Wolfgang. **Das Deutschlandbild in der Modernen Türkischen Literatur**, Otto Harrassowitz Verlag, 1983.
- Schwarze, Michael. **Imagologie - Komparatistische**, Metzler Lexikon Literatur- und Kulturtheorie, Stuttgart, 1998.
- Wierlacher, Alois., Abbrecht, Corinna. **Fremdgänge- Eine anthologische Fremdheitslehre für den Unterricht Deutsch als Fremdsprach**, Bonn, 1998.